

บทที่ ๒

เอกสารเกี่ยวข้องและงานวิจัยที่

ในการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรตามหลักพุทธธรรม
กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ” ผู้วิจัยได้ มุ่งศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อ ความสุขในการทำงาน และ
ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมอิทธิบาท ๔ กับความสุขในการทำงานของบุคลากร กรมบัญชีกลาง
กระทรวงการคลัง จากการทบทวนหนังสือ บทความ ตำรา การค้นคว้า เอกสารทางวิชาการ และ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความสุขในการทำงาน

๒.๑.๑ ความหมายของความสุข

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข

๒.๑.๓ ความสุขในการทำงาน

๒.๑.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงาน

๒.๒ ความสุขในการทำงานตามหลักพุทธธรรม

๒.๒.๑ อิทธิบาท ๔

๒.๒.๒ ทิฐฐัมมิกัตถะ

๒.๒.๓ กัลยาณมิตตตา

๒.๒.๔ โยนิโสมนสิการ

๒.๒.๕ อริยทรัพย์ ๗

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ ประวัติกรมบัญชีกลาง

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความสุขในการทำงาน

๒.๑.๑ ความหมายของความสุข

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสุข พบว่า ความสุขมีการใช้คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของความสุขไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต^๖ ความสุข หมายถึง ความสบายกายสบายใจ เช่น ขอให้มีความสุขเกิดมาก็มีสุขบ้างทุกข์บ้าง มักใช้เข้าคู่กับคำเป็น เช่น ขอให้มีความสุข

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายถึง ความสุขว่าแตกต่างกันเป็นชั้นๆ เช่นเดียวกับอาหาร อาหารของคนชั้นต่ำ กลาง สูง ก็ย่อมต่างกันฉันใด ความสุขก็ฉันนั้น ย่อมแตกต่างกันตามความเหลื่อมล้ำ ต่ำสูงของความรู้สึภายในใจเป็นคนๆ ไป อันได้แก่ สุขของปุถุชน สุขของกัลยาณปุถุชน และสุขของพระอริยเจ้า ความสุขออกเป็น ๓ ระดับ คือ ๑. สุขที่เป็นรากฐาน คือ ความไม่เบียดเบียนทั้งตน และผู้อื่น ๒. สุขในชั้นกลาง คือ การมีชีวิตอยู่ด้วยความไม่กำหนดรัก ไม่ว่าจะเป็น รูป เสียง รส สัมผัส หรือ ลาภ ยศ ๓. สุขที่เป็นสุดยอด สุขประเภทนี้เกิดจากการที่ละออกเสียได้จากความสำคัญว่า ตนมิตนเป็น ซึ่งเป็นการตัดรากเหง้าของความทุกข์^๗

พระธรรมปิฎก^๘ ความสุข คือ การได้สนองความต้องการ หรือใช้ภาษาต่างๆ ว่า คือ ความสมอยากสมปรารถนา

ความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ^๙ คือ อติสุข โภคสุข อนณสุข อนวัชสุข

๑. อติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์
๒. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์บริโภค
๓. อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
๔. อนวัชสุข สุขเกิดจากกรรมดีงามไร้โทษ

ความสุข จัดเป็นคู่ๆ^{๑๐} มีดังนี้

๑. คิหิสุข สุขของคฤหัสถ์ หรือสุขของชาวบ้าน กับ บรรพชาสุข หรือ บรรพชิตสุข สุขในชีวิตการบวช หรือสุขของนักบวช
๒. กามสุข สุขเกิดจากกาม กับ เนกขัมมสุข สุขเกิดจากการปลอดโปร่งจากกาม หรือจากความสละออก ไม่โลภ
๓. อุปนิสุข สุขกลัวทุกข์ ได้แก่สุขในไตรภูมิ หรือโลกียสุข กับ นิรุปนิสุข สุขไม่กลัวทุกข์ ได้แก่โลกุตรสุข

^๖ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนามีบุ๊คพับลิเคชั่น จำกัด ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๐๑.

^๗ พุทธทาสภิกขุ, ถอนความยึดมั่นตามหลักพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖-๒๘.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลีธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๗๒.

^๙ เรื่องเดียวกัน หน้า ๗๔๒.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๖๗.

๔. สาสวสุข สุขก่ออาสวะ กับ อนาสวสุข สุขไม่ก่ออาสวะ หรือสุขไร้อาสวะ
๕. สามิสสุข สุขอิงามิส สุขอาศัยเหยื่อหล่อ สุขขึ้นต่อวัตถุสิ่งเสพ หรือสุขทางเนื้อหนัง กับ นิรามิสสุข สุขไม่อิงามิส สุขไม่อาศัยเหยื่อหล่อ หรือสุขไม่ขึ้นต่อสิ่งเสพ
๖. อริยสุข สุขของพระอริยะ กับ อนริยสุข สุขของผู้ไม่เป็นอริยะ คือสุขของปุถุชน
๗. กายิกสุข สุขทางกาย กับ เจตสิกสุข สุขทางใจ
๘. สัมปติสุข สุขเจือปิติ ได้แก่ สุขในฌานที่ ๑ และที่ ๒ กับ นิปติสุข สุขไม่เจือปิติ ได้แก่สุขในฌานที่ ๓ และที่ ๔
๙. สาทสุข สุขมีรสขึ้น อรรถกถาว่า ได้แก่ สุขในฌาน ๓ ขึ้นต้น กับ อุเบกขาสสุข สุขเกิดแต่อุเบกขา คือสุขเมื่อจิตได้ดุลเต็มที มองดูเฉยอย่างเป็นกลาง พร้อมทั้งจะเห็นตามเป็นจริง และวินิจฉัยโดยถูกต้องเสมือนคนมีปัญญาผู้มองจากนอกเหตุการณ์ ทานว่า ได้แก่สุขในฌานที่ ๔
๑๐. สมามิสสุข สุขเกิดจากสมามิ ไม่ว่าอุปจาระ หรืออัปปนา ก็ตาม กับ อสมามิสสุข สุขที่ไม่ถึงสมามิ
๑๑. สัมปติการัมมณสุข สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌาน ๒ ขึ้นแรกที่มีปิติ กับ นิปติการัมมณสุข สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌานที่ ๓ และที่ ๔ ซึ่งไม่มีปิติ
๑๒. สาทารัมมณสุข สุขเกิดแก่ ผู้พิจารณาฌาน ๓ แรกที่มีรสขึ้น กับ อุเบกขารัมมณสุข สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌานที่ ๔ ซึ่งมีอุเบกขา
๑๓. รูปารัมมณสุข สุขมีรูปธรรม หรือรูปฌานเป็นอารมณ์ กับ อรูปารัมมณสุข สุขมีอรูปธรรม หรืออรูปฌานเป็นอารมณ์
- แต่ละคัมภีร์คำสรุปท้ายว่า สุขอย่างหลังเป็นเลิศ หรือยอดเยี่ยมกว่า
- อนึ่ง พึงระลึกไว้ด้วยว่า อุเบกขาที่กล่าวถึงในสุขข้างต้นนั้น ไม่ใช่อุเบกขาเวทนา
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ)** ความสุข คือ สภาพจิตที่เป็นปกติ นั่นแหละ เรียกว่า เป็นความสุข สุขก็เพราะว่าจิตปกติไม่ขึ้น ไม่ลง ไม่เอียงขวา เอียงซ้าย ไม่มีอะไรมาผูกมัดจิตใจเป็นอิสระเป็นไทแก่ตัว อย่างนี้เรียกว่า “ปกติ” จิตที่ปกติ คือ ไม่มีอะไร รู้ว่าอะไรเกิดขึ้น อะไรตั้งอยู่ อะไรดับไป แล้วควรจะแก้ไขสิ่งนั้นอย่างไร อย่างนี้จิตใจก็สบาย ไม่ค่อยมีปัญหา รวมความว่า ชีวิตของเราต้องการความสุขตลอดเวลา รู้จักประมาณในการกิน การอยู่ การนุ่งห่มใช้สอย การปฏิบัติหน้าที่ และการพักผ่อน สภาพร่างกาย จิตใจ ก็จะมีสุขสมบูรณ์สมปรารถนา^{๑๑}
- อภิชัย มงคล และคณะ** ความสุข หมายถึง สภาพชีวิตที่เป็นสุข มีศักยภาพที่เป็นสุขอันเป็นผลมาจากการมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาในการดำเนินชีวิตมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพความดีงามภายในจิตใจ ภายใต้สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความสุขกับสุขภาพจิตตามบริบทของสังคมไทย ถือเป็นเรื่องเดียวกัน^{๑๒}

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), *วิธีรักษาสุขภาพอนามัยทาง จิต ที่ดี*, (สำนักพิมพ์พุทธศาสนาประกาศ, สนพ.๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^{๑๒} อภิชัย มงคล และคณะ, *การพัฒนาและทดสอบดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทยฉบับใหม่*. โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๗, หน้า ๒๕.

Brulde ความสุข หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจ ความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมและการรับรู้คุณค่าของชีวิตในทางที่เหมาะสม ด้วยเจตนาที่กระทำอย่างมีความสุขอันจะทำให้ชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น^{๑๓}

วัชรภรณ์ เฟ่งจิตต์ ความสุข หมายถึง คนที่มีความสุขที่สุดในโลก ไม่ใช่คนที่ร่ำรวย คนที่มีความสุขที่สุดในโลก ไม่ใช่คนที่ประสบความสำเร็จแต่คนที่มีความสุขที่สุดในโลก คือ คนที่มีความสบายใจ^{๑๔}

กล่าวโดยสรุปความสุขคือ เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ความสบายใจ ความสมหวัง ความสงบ ความเบิกบานใจ ความรู้สึกต่างๆ ที่สามารถทำให้บุคคลนั้นมีความสุขพึงพอใจ

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความสุข

ดิช นัท ฮันท์ กล่าวถึงความสุขไว้ใน “ศิลปะแห่งอำนาจ” ว่า ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืนเกิดจากการที่เราได้กลับมาระลึกถึงการมีอยู่ของตัวเองและทำจิตใจให้บริสุทธิ์อย่างเช่น ความสุขของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้น ความสงบ และเพราะปัญญาที่เห็นแจ้งในสรรพสิ่ง เราเองก็สามารถมีความสุขได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า เพียงแต่เราต้องรู้จักฝึกฝนที่จะเห็นความสุขที่เกิดจากความสงบ อิสราภาพ และความกรุณา แม้ว่าเราจะปราศจากเงินทองและชื่อเสียง เราก็สามารถมีความสุขได้ และมีได้มากกว่าคนที่มั่งคั่งทุกอย่าง เมื่อเรามีความสุขอย่างแท้จริงก็ดูเหมือนว่าชีวิตเราจะมั่งคั่งมากขึ้นเพราะเราต้องการอะไรต่างๆ น้อยลง ผู้ที่มีความสุขอย่างแท้จริงจะไม่ปรารถนาสิ่งใดในชีวิตมากไปกว่าความจำเป็น แต่ก็สามารถมีความสุขได้ทุกสถานการณ์ ความสุขเป็นสิ่งที่เราสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเองจากการลงมือปฏิบัติ ฝึกอยู่กับปัจจุบันขณะได้โดยไม่ถูกอดีต อนาคต หรือความคิดฟุ้งซ่านต่างๆ ครอบงำเพื่อให้เราได้สัมผัสความสุขซึ่งเป็นความสุขที่แท้จริง^{๑๕}

พระไพศาล วิสาโล ได้ให้แนวคิดที่สังคมที่เป็นสุขนั้นต้องพัฒนาสภาพทางกายภาพ คือ การมีปัจจัยยังชีพพอเพียง ไม่อดอยากยากแค้น หรือเป็นหนี้สิน สามารถเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง การพัฒนาสภาพทางสังคม คือ การปกครองตัวเองได้ เป็นไทแก่ตัวเอง ไม่ถูกบีบคั้นหรือครอบงำให้อยู่ในอาณัติของผู้ใด การพัฒนาการศึกษาเพื่อชีวิตด้านใน คือ การเป็นอยู่ด้วยปัญญา มีจิตปลอดพ้นจากความทุกข์ ความเร่าร้อนทะยานอยาก มีความสุขจากสภาวะภายใน โดยไม่เป็นทาสของความสุขทางวัตถุหรือปัจจัยภายนอก^{๑๖}

^{๑๓} Brülde, Bengt ,How important is it to be happy ?: about happiness, meaning and morality. Stockholm: Bonnier existence.(2010), p. 65.

^{๑๔} วัชรภรณ์ เฟ่งจิตต์, ความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมทางวัตถุกับความสุขในชีวิต : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้ปฏิบัติศาสนกิจตามแนวสันตอโคก ผู้เป็นสมาชิกสโมสรโรตารีและพนักงานทั่วไป ในองค์การขนาดใหญ่ในเขตกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

^{๑๕} ดิช นัท ฮันท์, ศิลปะแห่งอำนาจ, แปลโดย จิตร ติณทเสถียร และสังฆะหมู่บ้านพลัมประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๕-๑๒๔.

^{๑๖} พระไพศาล วิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ, โกมลคิมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑-๒๒.

ศ.ดร.นพ.วิทยา นาควัชระ เสนอการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสุขที่ไม่ใช่ “ด้านวัตถุ”
ดังนี้^{๑๗}

๑. อย่าอย่าทำดี ห่มทำความดีบ่อยๆ ผลที่ได้รับคือ ความชื่นใจตนเองและคนรอบข้าง จะรู้สึกถึงความเป็นมิตร

๒. อย่ามีปมด้อย โดยเปลี่ยนแนวคิดที่ว่า ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตเรานั้นเป็นสิ่งที่เราไม่ชอบหรือมีคนมาว่าเราหรือเราคิดไปเองว่าไม่ดีเป็นเรื่องของอดีตทั้งนั้นเราหวนกลับไปอีกไม่ได้ให้หาทางมองในส่วนดีและชื่นชมตัวเองแล้วปมด้อยจะหมดไป

๓. อย่าคอยวาทสนา ให้ลงมือทำกิจกรรมที่เหมาะสมและคิดว่าดีแล้วให้เต็มที่และชื่นชมกับผลงานนั้นไม่ว่าผลงานจะมากหรือน้อยก็ตาม

๔. อย่าบ่นบ่นบ่นเพราะบ่นบ่นเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายทำให้เกิดความเสื่อมทั้งร่างกายจิตใจและวิญญาณที่ดีงาม

Diener กล่าวว่า ความสุขเป็นความรู้สึกที่มาจากประสบการณ์ด้านบวก ภายในจิตใจของแต่ละบุคคล เป็นความรู้สึกของจิตใจทั้งหมด ซึ่งไม่สามารถประเมินได้จากการสังเกตภายนอกแต่จะแสดงออกของความรู้สึกทางด้านบวก และในทางตรงข้ามจะแสดงออกของความรู้สึกทางด้านลบหากบุคคลนั้นไม่มีความสุข^{๑๘}

วิทยา เชียงกุล จิตวิทยาในการสร้างความสุข การมองในแง่บวกหรือการมองในแง่ดีเท่านั้น มันคือการผสมผสานของการมองโลกในแง่ดี ซึ่งทำให้เราเกิดความหวัง และมองโลกในแง่ร้ายตามความเป็นจริง เพื่อป้องกันไม่ให้เราอึดอัดใจมากเกินไป รวมทั้งการเป็นคนมองโลกตามความเป็นจริงสามารถแยกแยะได้ว่า มีปัจจัยบางอย่างที่ขึ้นอยู่กับเรา เราเป็นผู้ควบคุมมัน และมีปัจจัยบางอย่าง เช่น สถานการณ์ภายนอกที่เราควบคุมไม่ได้ การตัดสินใจกระทำต่างๆ ของมนุษย์ล้วนมากจากการที่มนุษย์ปรารถนาความสุข^{๑๙}

ประเวศ วะสี^{๒๐} กล่าวถึงความสุขของคนทั้งหมดว่าเกิดจากปัจจัย ๘ ประการ ดังนี้

๑. การไม่ทอดทิ้งกัน การทอดทิ้งกันทำให้เกิดความทุกข์ การไม่ทอดทิ้งกัน การร่วมทุกข์ การมีมิตรจิตต่อกัน เป็นบ่อเกิดของความสุข การพัฒนาที่เอากเงินเป็นตัวตั้งคนจะทอดทิ้งกัน

๒. การมีเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การมีปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอโดยทั่วถึงการมีสัมมาอาชีพเต็มพื้นที่ เป็นบ่อเกิดของความร่มเย็นเป็นสุข การไม่พอกินพอใช้ การเป็นหนี้สิน การมีมิจฉาอาชีพะเป็นบ่อเกิดของการแย่งชิง ความขัดแย้งและความรุนแรง

^{๑๗} วิทยา นาควัชระ, “เพียงเปลี่ยนวิธีคิด ชีวิตก็เปลี่ยนไป”, นิตยสารดิฉัน, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๖๖๖ (สิงหาคม ๒๕๕๗) : ๘๘.

^{๑๘} Diener (อ้างถึงใน) จงจิต เลิศวิบูลย์มงคล, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล การได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยของรัฐ . วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์,บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๙} วิทยา เชียงกุล, จิตวิทยาในการสร้างความสุข, หน้า ๖๕-๗๑.

^{๒๐} ประเวศ วะสี, ศาสนธรรมกับการพัฒนาหมู่บ้าน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๗๒-๗๗.

๓. การใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น อากาศ ดิน น้ำ ป่า เป็นสิ่งจำเป็น แก่ชีวิตประชาชนทุกคนต้องเข้าถึง และใช้อย่างเป็นธรรมชาติและยั่งยืน ความไม่เป็นธรรมและการแย่งชิง เป็นบ่อเกิดของความยากจน ความขัดแย้งและความรุนแรง

๔. การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน ถ้าคนทุกคนรู้สึกว่ามี และได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคน จะมีความสุขทั้งเนื้อทั้งตัว และเกิดพลังสร้างสรรค์มหาศาล การเคารพศักดิ์ศรี และคุณค่าของความเป็นคนของคนทุกคนเป็นศีลธรรมพื้นฐานของสังคม เป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่แท้ สิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี สิทธิของผู้ด้อยโอกาส การศึกษาและการสาธารณสุขที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ การเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นธรรมทางสังคมและสิ่งอื่นๆ อย่างอื่นเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจ และทำให้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกประเภท

๕. ความเป็นธรรมทางสังคม ความเป็นธรรมทางสังคมทำให้มีความสุข ความรัก ชาดรักส่วนรวม ความร่วมมือ การรักษาระบบ ถ้าขาดความเป็นธรรมจะทำให้เกิดความเกลียดชัง ความไม่รักส่วนรวม ความไม่ร่วมมือ ความอยากทำลาย ควรจะดูแลความเป็นธรรมทุกๆ ด้าน ทั้ง ความเป็นธรรมทางกฎหมาย ความเป็นธรรมทางสังคม ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ฐานะทาง เศรษฐกิจที่แตกต่างกันมากเกินไป ทำให้ขาดความเป็นธรรมทางสังคม ในประเทศของเราคนจนกับคน รวยห่างออกไปเรื่อยๆ ในไต้หวันช่องว่างนี้ลดลงมาก ในประเทศญี่ปุ่นคนที่มียาได้สูงสุดมากกว่าคน ต่ำสุดประมาณ ๑๐ เท่า ในนอร์เวย์ ตัวเลขนี้ต่างกันเพียง ๗ เท่า เรามุ่งแต่สร้างความร่ำรวยอย่างเดียว ไม่ได้ เพราะคนที่แข็งแรงกว่าหรือมีโอกาสมากกว่าจะเอาเปรียบคนอื่น ทำให้ช่องว่างนี้ห่างมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม การเมือง และความขัดแย้งต่างๆ ตามมา คนไทยคงต้องตกลงกันว่าคนที่ รายได้ต่ำสุดกับสูงสุดควรจะแตกต่างกันสักกี่เท่า จึงมีความเป็นธรรมทางสังคม

๖. สันติภาพ สังคมที่มีความรุนแรงหรือสงคราม จะขาดความสุขและโอกาสการ พัฒนาสันติภาพเป็นสุขภาวะทางสังคม รัฐต้องไม่ชักนำให้เกิดความแตกแยก แต่ส่งเสริมการคิดอย่าง สันติ พูดอย่างสันติ สามารถแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ประเทศไทยควรจะมีบทบาทนำในเรื่องสันติภาพ

๗. การพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น คนจำนวนมากแม้มีอะไรๆ พร้อมแต่ก็ยังไม่มีความสุข มนุษย์สามารถบรรลุความสุขได้ด้วยการฝึก การศึกษาที่เรียกว่า จิตปัญญาศึกษา ช่วยให้เข้าใจถึง ความจริง ความงามและความสุข ทุกวันนี้มีการศึกษาวิชาต่างๆ แต่ไม่เคยศึกษาให้เกิดความสุข รัฐบาลพึง ส่งเสริมให้จิตปัญญาศึกษาเป็นการศึกษาสำหรับคนทั่วไป และอยู่ในการศึกษาทุกประเภทและทุก ระดับ อันจะยังให้ความสุขมวลรวมของสังคมเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล

๘. ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคม ไม่มีประชาธิปไตยที่ใดที่ เป็นไปได้โดยปราศจากความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น จึงควรกระจายอำนาจการพัฒนาให้ชุมชน ท้องถิ่นจัดการเรื่องของตนเองให้มากที่สุด ชุมชนเข้มแข็งจะแก้ความยากจนและปัญหาอื่นๆ ได้ ทั้งหมด แต่ละท้องถิ่นมีวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย ท้องถิ่นต้องกำหนดการพัฒนาตนเอง การ พัฒนาจึงจะสอดคล้องกับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน トラบใดที่ความสัมพันธ์ทางสังคมยังเป็นทางดิ่ง ระหว่างผู้มีอำนาจข้างบนผู้ไม่มีอำนาจข้างล่าง เศรษฐกิจ การเมือง และศีลธรรมจะไม่มีวันดี จะดี ต่อเมื่อสังคมมีความสัมพันธ์ทางราบ นั่นคือ ผู้คนมีความเสมอภาคและมีการรวมตัวร่วมทำในทุกพื้นที่

ในทุกองค์กร และในทุกเรื่องหรือที่เรียกว่า ความเป็นประชาสังคม รัฐต้องส่งเสริมความเป็นประชาสังคม

สรุปแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสุข ความสุขเป็นความรู้สึกที่รับรู้ได้เฉพาะบุคคล และความสุขของแต่ละบุคคลมีนิยามที่ต่างกัน ความสุขเป็นความพึงพอใจของแต่ละบุคคล ในสิ่งที่กระทำ ในสิ่งที่เป็น และสิ่งที่คาดหวังมากน้อยแค่ไหน

๒.๑.๓ ความสุขในการทำงาน

คนทำงาน คือ บุคคลหนึ่งในสังคมทั่วไป ที่มีความปรารถนาให้ตนเองดำเนินชีวิตไปอย่างมีความสุข อย่างไรก็ตาม ความสุขคนทำงานอาจมีเงื่อนไขหรือเกณฑ์บางอย่างที่ต้องการมากกว่าบุคคลโดยทั่วไป เช่น การมีความมั่นคงและความก้าวหน้าในอาชีพ การทำงานในองค์กรที่มั่นคง การได้รับโอกาสในการพัฒนา การได้รับเกียรติและมีคุณค่าในที่ทำงาน การได้รับการยอมรับจากบุคคลในและเพื่อนร่วมงานที่ดี

ความสุขของคนทำงานจึงหมายถึง ประสบการณ์ และความรู้สึกของคนทำงาน ที่ต้องการให้ตนเป็นที่ยกย่องและยอมรับจากคนทั่วไป การได้ทำงานในที่ทำงานที่มั่นคง มีความก้าวหน้า การเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาอย่างทั่วถึง การมีผู้บังคับบัญชาที่มีความเมตตาและกรุณาการมีเพื่อนร่วมงานที่จริงใจ การได้รับสวัสดิการที่พอเพียง และการได้รับความปลอดภัยจากการทำงาน ซึ่งถ้าคนทำงานได้รับสิ่งต่างๆ ดังกล่าวบ่อยครั้งและต่อเนื่อง คนทำงานก็จะทำงานอย่างมีความสุข^{๒๑}

ดนัย จันทรเจ้าฉาย ได้รวบรวมหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ในหนังสือ “ธรรมดีที่พ่อทำ” ซึ่งพระองค์ทรงตรัสถึงการทำงานอย่างมีความสุขไว้ว่า

“ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ ฉันมีแต่ความสุขที่ร่วมกัน
ในการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นเท่านั้น.. ทำอะไรต้องมีความสุขด้วย
เพราะศึกครั้งนี้ยาวนาน ถ้าเราทำอย่างไม่มีความสุขจะแพ้
แต่ถ้าเรามีความสุข เราจะชนะ...”^{๒๒}

จากพระราชดำรัสนี้แสดงให้เห็นว่าความสุขนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานให้ประสบความสำเร็จเป็นชัยชนะเบื้องต้นของการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่ต้องทำเป็นเวลานานนั้นความสุขเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยหล่อเลี้ยงจิตใจให้ผู้ที่ทำงานสามารถทำงานต่อไปได้อย่างมีกำลังใจจนบรรลุเป้าหมาย

หลวงไพศาลศิลปศาสตร์ กล่าวถึงความสุขในการทำงาน คือ ต้องทำกิจทุกอย่าง อย่างที่เป็นหน้าที่ของเรา จะต้องกระทำไม่ว่าจะสำหรับตัวเองก็ดี สำหรับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็ดี สำหรับชาติภูมิก็ดี หรือสำหรับโลกทั้งหมดก็ดี มีจิตอาสา เสียสละ เพื่อประโยชน์ของผู้อื่นการกระทำกิจเหล่านี้ต้องกระทำด้วยความเต็มใจและจริงใจ และความตั้งใจอย่างแข็งแกร่งที่สุด พุ่งเล็งกระทำได้ดีที่สุดที่จะกระทำได้ทำงานด้วยความเต็มใจและตั้งใจ มีสมาธิจดจ่อกับการทำงาน

^{๒๑} ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และคณะ , คู่มือการวัดความสุขด้วยตนเอง HAPPINOMETER, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๕๕) หน้า ๑๙-๒๐.

^{๒๒} ดนัย จันทรเจ้าฉาย, ธรรมดีที่พ่อทำ, (กรุงเทพมหานคร : ดีเอ็มจี, ๒๕๕๔), หน้า ๖๑.

ต้องนับเอาความจริงเป็นที่ตั้ง ประพฤติตัวให้จริง เชื่อถือแต่ที่จริงและกระทำตามความจริง อย่างเอาเรื่องเล็กน้อยที่จะเป็นเครื่องทำให้เกิดความรำคาญมาเป็นอารมณ์ เช่น ทะเลาะวิวาท ริษยาชิงดีกันหรือก่อการให้เป็นเหตุริใหญ่ขึ้นมีความซื่อสัตย์ เชื่อถือแต่ในเรื่องจริง ใช้เหตุและผลในการพิจารณาก่อนที่จะเชื่อ ไม่คิดเล็กคิदन้อย รู้จักให้อภัย^{๒๓}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) กล่าวว่าสิ่งที่จะทำให้การทำงานเป็นสวรรค์มีดังนี้ ให้คิดว่าเป็นการช่วยกันสร้างโลกให้งดงาม ทำด้วยความมุ่งหมายว่าจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อยู่ด้วยกันอย่างเพื่อนร่วมแก๊ จีบ ตาย ช่วยกันทำงานให้สนุกทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ให้คิดว่าการงานเป็นการกีฬาที่น่าพอใจ เป็นสิ่งฝึกฝนให้เราต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเอง เพื่อต่อสู้กับความขี้เกียจเหลวไหลหรืออะไรก็ตามที่จะทำให้งานไม่สำเร็จ ใช้กำลังสติสมาธิ และปัญญามาใช้ในการทำงาน ทำทุกสิ่งทุกอย่างให้ดีที่สุดเสมอไม่ว่างานนั้นจะใหญ่หรือเล็ก เพียงใดก็ตามใ้ใช้งานเป็นการฝึกฝนพัฒนาตนเองเพื่อเอาชนะ ทำหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถไม่ว่างานจะใหญ่หรือเล็ก มีสติ สมาธิ และปัญญาในการทำงาน ให้ทำงานด้วยหัวใจที่เป็นเพชร คือ ใจที่หนักแน่นมั่นคง เป็นอิสระ ปราศจากการปรุงแต่ง ทำงานด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ หนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหว เป็นอิสระจากสิ่งปรุงแต่ง ให้ทำงานเพื่อตามรอยพระพุทธองค์ เคารพหน้าที่ บูชาหน้าที่ เพราะการงานทั้งหลายเป็นหน้าที่ เป็นธรรมชาติ การปฏิบัติหน้าที่คือ การปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติธรรมคือ การปฏิบัติหน้าที่เคารพหน้าที่บูชาหน้าที่ ปฏิบัติงานดังกล่าวว่าปฏิบัติธรรม^{๒๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวว่า เราสามารถทำให้เวลาแห่งอาชีพการงานเป็นเวลาแห่งความสุขได้ โดยการใช้งานที่เราทำเป็นเวทีฝึกฝนพัฒนาชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ สังคม พัฒนาทักษะต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ พัฒนาจิตใจของเราให้มีความเข้มแข็งอดทน รับผิดชอบ มีระเบียบวินัย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพัฒนาปัญญาในการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ถ้าเราตั้งใจในการทำงานเพื่อเป็นไปในการพัฒนาตนเช่นนี้ ไม่ว่างานจะยากหรือง่าย ใหญ่หรือเล็กเพียงใด เราก็จะยังคงมีความสุขได้เสมอมีความสุขสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมสังคม^{๒๕}

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการแสวงหา ซึ่งเป็นผลตอบแทนจากการกระทำการสร้างสรรค์ของตนเอง ความรู้สึกของบุคคลากรในการที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ เกิดความพึงพอใจและพยายามที่จะทำให้ตนเองมีความสุข รู้สึกว่าชีวิตตนเองมีคุณค่าเพราะการทำงาน และเกิดทัศนคติที่ดีต่องาน^{๒๖}

^{๒๓} ชุตินาถาญณ์ เปาทุย , “ศึกษาระดับความสุขในการทำงานของพยาบาล : กรณีศึกษาพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔.

^{๒๔} ดุราละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), *สวรรค์ในหน้าที่การงานและธรรมะที่ควรรู้จักเพื่อทำงานให้สนุก*, ๒๕๔๔.

^{๒๕} ดุราละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (๒๕๕๕).

^{๒๖} ท่านพุทธทาสภิกขุ, *วิธีรักษาสุขภาพอนามัยทาง จิต ที่ดี*, (สำนักพิมพ์พุทธศาสนาประกาศ, สนพ.๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

พรรณิภา สืบสุข กล่าวว่า ความสุขในการทำงาน หมายถึง การที่บุคคลได้กระทำในสิ่งที่ตนเองรัก รู้สึกสนุกสนานและศรัทธาในงานที่ทำ มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ประสบการณ์ที่ได้รับ เกิดการสร้างสรรค์ในทางบวก^{๒๗}

จงจิต เลิศวิบูลย์มงคล ความสุขในการทำงาน หมายถึง บุคคลได้กระทำในสิ่งที่ตนเองรัก และพึงพอใจ ชอบ และศรัทธาในงานที่ทำ พึงพอใจในประสบการณ์ชีวิตที่ตนเองได้รับ ตลอดจนประสบการณ์เหล่านั้นให้ผลต่ออารมณ์ความรู้สึกทางบวกมากกว่าอารมณ์ความรู้สึกทางลบ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามบนพื้นฐานเชิงเหตุผลและศีลธรรม^{๒๘}

เกษม ตันติผลาชีวะ กล่าวถึง ความสุขในการทำงานว่าเป็นการทำงานที่มีความก้าวหน้ามั่นคง มีผลตอบแทนที่คุ้มค่า บรรยากาศ และเพื่อนร่วมงานที่ดี ความก้าวหน้าในการทำงานส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล แต่อีกส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชามีอิทธิพลต่อความก้าวหน้าของบุคคลยิ่งกว่าความสามารถในการทำงาน ซึ่งหน่วยงานราชการได้รับผลกระทบมากกว่าเอกชน เนื่องจากหน่วยงานเอกชนนั้น ผู้บริหารเป็นเจ้าของกิจการ ย่อมต้องการคนดีมีความสามารถในการทำงาน แต่ผู้บริหารหน่วยราชการมักจะไม่ใช่รู้สึกว่าเป็นเจ้าของ และไม่คอยรักษาผลประโยชน์ให้องค์กรอันเป็นเหตุให้การเล่นพรรคเล่นพวกปรากฏเป็นเรื่องราวให้ข้าราชการ และลูกจ้างต้องเสียขวัญหมดกำลังใจในการทำงานอยู่เสมอ^{๒๙}

ประทุมทิพย์ เกตุแก้ว ความสุขในการทำงาน หมายถึง ผลของการที่บุคคลรับรู้พฤติกรรมในการทำงาน สัมพันธภาพของตนเองและผู้ร่วมงาน ทำให้แสดงอารมณ์ที่มีต่องานในทางบวก รับรู้ได้ถึงการให้ความร่วมมือและให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างผู้ร่วมงานทำให้เกิดมิตรภาพและความปรารถนาดีต่อกัน มีความรักชอบ ผูกพันในงานที่ตนทำกระตือรือร้นและยินดีที่ได้กระทำในงานที่ตนเองรัก ยินดีกับความสำเร็จที่ได้มาจากการงานที่ทำทนาย มีคุณค่า และนำภาคภูมิใจที่จะพยายามทำงานให้ประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับนับถือและความคาดหวังที่ดีจากผู้ร่วมงาน ทำให้เกิดความพยายามและความรับผิดชอบในการทำงานมากยิ่งขึ้น^{๓๐}

^{๒๗} พรรณิภา สืบสุข. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้คุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของหัวหน้าหอผู้ป่วยกับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาล มหาวิทยาลัยของรัฐ. **วิทยานิพนธ์มหาดบัณฑิตคณะศิลปศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐.

^{๒๘} จงจิต เลิศวิบูลย์มงคล. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล การได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับความสุขในการทำงานของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยของรัฐ. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), ๒๔.

^{๒๙} เกษม ตันติผลาชีวะ, **การรักษาสุขภาพในวัยผู้สูงอายุ**, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

^{๓๐} ประทุมทิพย์ เกตุแก้ว. 2551. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้คุณลักษณะงาน ความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค กับความสุขในการทำงานของพยาบาล งานพยาบาลผ่าตัด : กรณีศึกษาโรงพยาบาลรัฐแห่งหนึ่ง. **การค้นคว้าแบบอิสระมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑, หน้า ๓๐.

กล่าวโดยสรุปความสุขในการทำงาน หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล รวมถึงอารมณ์ที่แสดงออกทั้งด้านบวก และด้านลบจากการใช้ชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ทำงาน รวมถึง รู้สึกพอใจในงานที่ตนเองรับผิดชอบ รู้สึกตนเองมีคุณค่า สนุกสนานกับการทำงาน พยายามที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย เป็นความรู้สึกชื่นชอบ หรือเป็นสุขจากงานที่ได้ทำ

๒.๑.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงาน

ทฤษฎีสองปัจจัย เฮอริซเบิร์ก (Herzberg) ได้ศึกษาถึงมูลเหตุในการสร้างพลังใจในการทำงานสองลักษณะ แล้วตั้งทฤษฎีว่า “ทฤษฎี ๒ ปัจจัย หรือ ทฤษฎีปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุน”

๑. ปัจจัยจูงใจ เป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจในการทำงาน เกิดความชอบและรักงาน ปัจจัยนี้เกี่ยวข้องกับงานโดยตรง เป็นตัวการสร้างความพึงพอใจให้บุคคลในองค์การ ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑.๑ ความสำเร็จในการทำงานของบุคคล หมายถึง การที่บุคคลสามารถทำงานได้เสร็จสิ้นและประสบผลสำเร็จอย่างดี ความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ การรู้จักป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น ครั้นผลงานสำเร็จเขาจึงเกิดความรู้สึกพอใจและปลื้มใจในผลสำเร็จของงานนั้นอย่างยิ่ง

๑.๒ การได้รับการยอมรับในความสามารถและได้รับการยกย่องนับถือ หมายถึง การได้รับการยอมรับนับถือจากผู้บัญชาการ จากเพื่อน จากผู้ที่มาขอรับคำปรึกษา หรือจากบุคคลในหน่วยงาน การยอมรับอาจอยู่ในรูปของการยกย่องชมเชย แสดงความยินดี การให้กำลังใจ หรือการแสดงออกอื่นใดที่แสดงให้เห็นการยอมรับในความสามารถ เมื่อทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งบรรลุผลสำเร็จ

๑.๓ ลักษณะงานที่ทำ หมายถึง ความน่าสนใจในงาน งานที่ต้องอาศัยความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ความอิสระในการทำงาน งานที่ทำเป็นงานที่ตรงกับความถนัดตรงตามความรู้ที่ได้ศึกษา

๑.๔ ความรับผิดชอบ หมายถึง ความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานใหญ่ๆ และมีอำนาจในการรับผิดชอบอย่างเต็มที่ ไม่ควบคุมมากเกินไปจนขาดอิสระในการทำงาน

๑.๕ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน หมายถึง ได้รับการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นของบุคคลในองค์กร การมีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม หรือได้รับการฝึกอบรม

๒. ปัจจัยค้ำจุน หมายถึง ปัจจัยค้ำจุนให้แรงจูงใจในการทำงานของบุคคลมีอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีหรือมีในลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับบุคคลในองค์กร จะนำไปสู่การไม่ชอบงานขึ้น ปัจจัยค้ำจุนมีดังนี้

๒.๑ เงินเดือน เงินเดือนและการเลื่อนขึ้นเงินเดือนใหม่ในหน่วยงานนั้น เป็นที่พอใจของบุคลากรที่ทำงาน

๒.๒ ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน หมายถึง การติดต่อไม่ว่าจะเป็นกิริยาหรือวาจาที่แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สามารถทำงานร่วมกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี

๒.๓ สถานะของอาชีพ หมายถึง อาชีพนั้นเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี

๒.๔ นโยบายและการบริหาร หมายถึง การจัดการ และการบริหารงานองค์กร
กาติดต่อสื่อสารภายในองค์กร

๒.๕ สภาพการทำงาน ได้แก่ สภาพทางกายภาพของงาน เช่น แสง เสียง อากาศ
ชั่วโมงการทำงาน รวมทั้งลักษณะสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เช่น อุปกรณ์ หรือเครื่องมือต่างๆ

๒.๖ ความเป็นส่วนตัว หมายถึง ความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีอันเป็นผลที่ได้รับจากงาน
ในหน้าที่ของเขา เช่น การที่บุคคลถูกย้ายไปทำงานในที่แห่งใหม่ซึ่งห่างไกลจากครอบครัว ทำให้เขาไม่
มีความสุขและไม่พอใจกับงานในที่แห่งใหม่ หรือความสะดวกในการเดินทางมาทำงาน

๒.๗ ความมั่นคงในงาน หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อความมั่นคงในการ
ทำงาน ความยั่งยืนของอาชีพ หรือความมั่นคงขององค์กร

๒.๘ วิธีการปกครองบังคับบัญชา หมายถึง ความสามารถของผู้บังคับบัญชาใน
การดำเนินงาน หรือความยุติธรรมในการบริหาร^{๓๑}

รวมสิริ เมนะโพธิ กล่าวว่าความสุข ในการทำงาน หมายถึง ภาวะในการทำงานที่
พนักงานทุกคนรู้สึกมีความสุขกับการทำงาน ทำงานเหมือนไม่รู้สึกว่าตนเองได้ทำงานและผลที่ออกมา
นั้นมีประสิทธิภาพและตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในระดับพนักงานและองค์กร เต็มใจทำงาน ทำงาน
ด้วยความรู้สึกที่ไม่เหมือนว่าทำงาน สามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ^{๓๒} ซึ่ง
ประกอบด้วยปัจจัยหรือองค์ประกอบที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดความสุขในการทำงาน ๕ ด้านด้วยกัน
คือ

๑. ด้านผู้นำ หมายถึง ระดับผู้บริหารหรือหัวหน้างานในระดับองค์กรที่มีลักษณะ
สำคัญในการส่งเสริมหรือสร้างให้พนักงานเกิดการทำงานอย่างมีความสุข โดยผู้นำในแบบดังกล่าว
จะต้องมีลักษณะที่ส่งเสริมและสร้างทีมงานภายใต้บังคับบัญชา มีการสร้างแรงจูงใจ สร้างแรง
ปรารถนาในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ผู้นำก็ต้องสร้างการสื่อสารแบบสองทาง เพื่อให้
เกิดการสื่อสารอย่างโปร่งใส ต้องอุทิศตนเองเพื่อส่วนรวม เพื่อสร้างความรู้สึกดีให้เกิดขึ้นกับ
ผู้ใต้บังคับบัญชา

๒. ความสัมพันธ์ในที่ทำงาน หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์กันในที่ทำงานระหว่าง
เพื่อนร่วมงานด้วยกัน โดยลักษณะของความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ จะต้องมีความผูกพันที่แน่นแฟ้นภายใน
ในกลุ่มซึ่งเมื่อกลุ่มให้การยอมรับซึ่งกันและกัน

๓. ความรักในงาน หมายถึง กิจกรรมหนึ่งที่บุคคลต้องปฏิบัติ เพื่อให้ภารกิจที่ตน
ได้รับมอบหมายนั้นๆ บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ได้วางเอาไว้ โดยบุคคลนั้นที่ปฏิบัติกิจกรรม
ดังกล่าว มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่ตนเองได้ทำ

๔. ค่านิยมร่วมขององค์กร หมายถึง พฤติกรรมของคนในองค์กรที่ยึดถือเป็น
พฤติกรรมร่วม และมีการปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นวัฒนธรรมขององค์กรนั้น

^{๓๑} รศ.ดร.ทองฟู ศิริวงศ์, พฤติกรรมองค์การ Organization Behavior, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
จามจุรีโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๕) หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

^{๓๒} รวมสิริ เมนะโพธิ, “เครื่องมือวัดการทำงานอย่างมีความสุข” , สารนิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘.

๕. คุณภาพชีวิตในการทำงาน หมายถึง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ สภาพการทำงาน การมีส่วนร่วมของพนักงาน และการคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ในการทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อองค์กรและพนักงานในการที่จะหาจุดที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจร่วมกันเพื่อให้พนักงานมีประสิทธิภาพในการทำงานอย่างสูงที่สุด

แมนเนียน (Manion) กล่าวว่า ความสุขในการทำงาน หมายถึง อารมณ์ทางบวก เป็นผลที่เกิดจากภายในจิตใจของบุคคลหรือจากสิ่งเร้าภายนอก เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการทำงาน หรือ ประสบการณ์ของบุคคลในการทำงาน สามารถแสดงออกโดยการยิ้ม หัวเราะ มีความปลื้มปิติ นำไปสู่การปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงการรับรู้ การแสดงออกการปฏิบัติงานร่วมกัน เกิดสัมพันธภาพที่ดีในที่ทำงาน เกิดความรักในงานและยึดมั่นในองค์การสูงความสุขในการทำงานตามแนวคิดของแมนเนียนมุ่งอธิบายด้วยปัจจัยหรือองค์ประกอบของความสุข ๔ องค์ประกอบ คือ การติดต่อสัมพันธ์ ความรักในงาน ความสำเร็จในงาน และการเป็นที่ยอมรับ

๑. การติดต่อสัมพันธ์ หมายถึง การรับรู้พื้นฐานที่ทำให้เกิดสัมพันธ์ของบุคลากรในสถานทำงาน โดยที่บุคลากรมาร่วมกันทำงาน เกิดสังคมการทำงานขึ้น เกิดสัมพันธภาพที่ดีกับบุคลากรที่ตนปฏิบัติงาน ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การสนทนาพูดคุยเป็นมิตรให้ความช่วยเหลือและได้รับการช่วยเหลือจากผู้ร่วมงาน เกิดมิตรภาพระหว่างการปฏิบัติงานกับบุคลากรต่างๆ

๒. ความรักในงาน เป็นการรับรู้ถึงความรู้สึกรักและผูกพันอย่างแน่นเหนียวกับงาน รับรู้ว่ามีพันธกิจในการปฏิบัติงานให้สำเร็จ มีความยินดีในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของงาน กระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน เกิดความรู้สึกลงในทางบวกที่ได้ปฏิบัติงาน มีความเพลิดเพลิน สนุกสนาน เมื่อได้ปฏิบัติงาน และปรารถนาที่จะปฏิบัติงาน รู้สึกเป็นสุขเมื่อได้ปฏิบัติงาน ภูมิใจที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบในงาน

๓. ความสำเร็จในงาน หมายถึง การรับรู้ว่าตนปฏิบัติงานได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยได้รับความสำเร็จในการทำงาน ได้รับมอบหมายให้ทำงานที่ท้าทายให้สำเร็จ เกิดผลลัพธ์การทำงานไปในทางบวก ทำให้รู้สึกมีคุณค่าในชีวิต เกิดความภาคภูมิใจในการปฏิบัติงานให้สำเร็จ มีความก้าวหน้า และทำให้องค์กรเกิดการพัฒนา

๔. การเป็นที่ยอมรับ หมายถึง การรับรู้ที่ตนเองได้รับความเชื่อถือจากผู้ร่วมงาน ผู้ร่วมงานได้รับรู้ถึงความพยายามของตนเกี่ยวกับเรื่องงาน ได้รับการยอมรับจากผู้ร่วมงานและผู้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงาน ได้รับความคาดหวังที่ดีในการปฏิบัติงานและความไว้วางใจจากผู้ร่วมงาน ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผู้ร่วมงาน ใช้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

ทั้ง ๔ องค์ประกอบ แมนเนียน กล่าวว่า ความสุขในการทำงานมีส่วนช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำไปพิจารณาในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารงานที่ส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรู้สึก

อยากทำงาน จัดสภาพแวดล้อมให้จิตใจอยากที่จะทำงาน ซึ่งมีผลให้บุคลากรเกิดความยินดีในงานที่มีส่วนร่วมในงาน และเกิดความสุขในงานตามมา^{๓๓}

สรุปได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงาน ๔ องค์ประกอบ การติดต่อสัมพันธ์ ความรักในงาน ความสำเร็จในงาน การเป็นที่ยอมรับ จากแนวคิดของแมเนียน ดังกล่าว ครอบคลุมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสุขในการทำงาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ ได้กล่าวถึง องค์ประกอบสำคัญ และปัจจัยที่ทำให้การทำงานมีความสุข^{๓๔} ไว้ดังนี้

๑. แรงจูงใจในการทำงาน

แรงจูงใจในการทำงาน เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การทำงานมีความสุข ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่จะทำให้งานสำเร็จ แรงจูงใจในการทำงานมีดังต่อไปนี้

๑.๑ ขวัญและกำลังใจในการทำงาน คือ ความรัก ความศรัทธาในอาชีพ ความพึงพอใจในงานที่ทำ อาจเกิดจากค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ได้รับ หรือเกิดจากความมุ่งมั่นหวังในการเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้น รวมถึงความมั่นคงในอาชีพ บุคคลที่มีขวัญและกำลังใจในการทำงานที่ดี จะส่งผลต่อความสำเร็จและได้ผลงานออกมาดี

๑.๒ การเผยแพร่และการแสดงผลงาน เป็นแรงจูงใจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะจะทำให้บุคคลภูมิใจ มั่นใจในความสามารถของตนเอง และได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไป ซึ่งจะจูงใจให้บุคคลอยากทำงาน ทำแล้วมีความสุข

๑.๓ ความสัมพันธ์ของคนในหน่วยงาน เป็นแรงจูงใจให้บุคลากรอยากทำงาน นั่นคือ ทั้งผู้บริหารและสมาชิกนั้นเข้าใจกันดี ไม่บังคับขู่เข็ญ ไม่ลำพองใจ ทุกคนช่วยเหลือกัน การทำงานก็จะมีความสุข

วิธีสร้างแรงจูงใจในการทำงาน มีดังต่อไปนี้

๑. การสร้างเจตคติที่ดีในการทำงาน มีการวางแผนร่วมกัน
 ๒. มีมาตรฐานวัดความสำเร็จในการปฏิบัติงาน มีเครื่องมือวัด
 ๓. ให้บำเหน็จค่าจ้างรางวัลคุ้มค่าเหมาะสมกับการทำงาน
 ๔. การยอมรับสมาชิกด้วยการสร้างสัมพันธ์แบบพี่น้องแบบเพื่อน
 ๕. ให้ค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรมเหมาะสม
 ๖. จัดสวัสดิการที่ดีเหมาะสม
 ๗. สร้างสภาพแวดล้อมที่ดี ติดต่อกับสัมพันธ์พบปะสังสรรค์อย่างสม่ำเสมอ
- สำหรับสิ่งจูงใจให้คนพอใจในการทำงานมี ๕ ประการ คือ

^{๓๓} พัชรพรรณ ชื่นสงวน , “ความสัมพันธ์ระหว่างเชาว์จิตวิญญาณ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและมีความสุขในการทำงานและความตั้งใจที่จะลาออก : กรณีศึกษาบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร) ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** , (สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ ภาควิชาจิตวิทยา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๔.

^{๓๔} ศุमारตรี หงษ์จันทร์ , “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีรัฐศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒-๑๔.

๑. งานสำเร็จลุล่วงด้วยดี
๒. มีการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน
๓. มีความสุขในกับงานที่ทำ
๔. มีความเร่งรัดและรับผิดชอบในงาน
๕. ได้ผลตอบแทนคือ ความก้าวหน้าในงาน

๒. บรรยากาศในการทำงาน

บรรยากาศในการทำงาน คือ สภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไป เช่น สถานที่ทำงาน เครื่องมือ อุปกรณ์ รวมถึง บุคลากรที่เกี่ยวข้อง นั้น มีสภาพที่สบายกาย สบายใจในการทำงาน การทำงานก็จะมี ความสุขซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้

๒.๑ สถานที่ทำงาน สถานที่ทำงานเป็นสิ่งประกอบที่ทำให้การทำงานมีความสุข เพราะสถานที่ทำงานสามารถบ่งบอกถึงภาระกิจและความมั่นคงของหน่วยงาน การจัดและตกแต่ง สถานที่ทำงานให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม จะเป็นการสร้างบรรยากาศให้คนในหน่วยงานมีความสบาย ใจอยากทำงาน โดยเฉพาะงานธุรกิจเอกชน มักจะเน้นหนักในเรื่องอาคารสำนักงาน เพราะเป็นสิ่งที่ แสดงให้เห็นถึงความมั่นคง อันดับแรกของหน่วยงาน ลูกค้าหรือผู้มาใช้บริการก็จะเกิดความมั่นใจและ เต็มใจใช้บริการ สถานที่ทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเสริมบรรยากาศในหน่วยงาน

๒.๒ ภารกิจหรืองานที่ทำ ภารกิจหรืองานหลักของหน่วยงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ในการสร้างบรรยากาศในหน่วยงาน ลักษณะของงานที่ถือว่าเป็นบรรยากาศที่ดีในหน่วยงานมีลักษณะ ดังนี้

๒.๒.๑ มีความชัดเจนในภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งชัดเจนใน ผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรม เช่น ผลตอบแทนในเรื่องของกำไรหรือขาดทุน

๒.๒.๒ มีความต่อเนื่อง คือ งานที่ทำต้องไม่ขาดช่วง มีความต่อเนื่อง มีงานทำ อย่างสม่ำเสมอ ก็จะทำให้การทำงานมีชีวิตชีวา

๒.๒.๓ มีความมั่นคง ซึ่งเป็นหลักประกันให้บุคคลรู้สึกว่าจะช่วยให้เขามี ความสุขได้ตลอดชีวิต อีกทั้งได้รับความเป็นธรรมในงานที่ทำ

๒.๓ เพื่อนร่วมงาน เป็นสิ่งประกอบสำคัญในการทำงานให้มีความสุขโดยเฉพาะ บรรยากาศในการทำงานร่วมกัน จะบอกถึงความสัมพันธ์ที่ดีหรือความขัดแย้งอย่างชัดเจน ซึ่งการ สร้างบรรยากาศนั้นมีวิธี ดังนี้

๑. การจัดกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน
๒. การทัศนศึกษางานนอกสถานที่
๓. การเยี่ยมครอบครัว
๔. การสัมมนาหรือประชุม
๕. มีกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
๖. การสรุปผลงาน

๓. เครื่องอำนวยความสะดวกในการทำงาน

เครื่องอำนวยความสะดวกในการทำงานเป็นสิ่งประกอบสำคัญที่ทำให้การทำงาน มีความสุข การทำงานมีความสะดวกรวดเร็ว ในหน่วยงานควรมีเครื่องอำนวยความสะดวก ดังต่อไปนี้

๓.๑ เครื่องทุนแรง คือ เครื่องมือทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่จะช่วยในการผ่อนแรงในการทำงาน เช่น เครื่องใช้ในสำนักงาน เครื่องจักรกล เครื่องไฟฟ้าทุกชนิด

๓.๒ เครื่องอำนวยความสะดวกในการประสานงาน เช่น วิทยุมือถือ โทรศัพท์ รถจักรยานยนต์

๓.๓ เครื่องอำนวยความสะดวกด้านวิชาการ คือ มีเอกสารแบบพิมพ์ที่เป็นความรู้ทางวิชาการ มุมหนังสือ โดยจัดให้มีเครื่องอำนวยความสะดวกพร้อมทุกอย่าง เช่น คอมพิวเตอร์

๓.๔ เครื่องอำนวยความสะดวกด้านอื่น ๆ เช่น มีห้องน้ำสะอาด มีที่พักผ่อน ที่บริการน้ำดื่มที่จำเป็น สถานที่จอดรถ

๔. การรับข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยเกี่ยวกับงานของตน

ยุคนี้เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร ในการได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยเกี่ยวกับงานของตน จึงมีความสำคัญยิ่งต่องานอาชีพของตน ซึ่งถือเป็นสิ่งประกอบสำคัญที่ทำให้การทำงานมีความสุข และประสบความสำเร็จด้วยดี โดยมีวิธีดังต่อไปนี้

๔.๑ รับทราบข่าวสารจากสื่อสารมวลชนทุกชนิด เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ โทรสาร และเครื่องมือโทรคมนาคมอื่น ๆ

๔.๒ รับทราบข่าวสารข้อมูลจากแหล่งข่าว หมายถึง การหาข่าวด้วยตนเอง หรือ มอบหมายให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าไปซื้อเท็จจริงในแต่ละเรื่องหรือแต่ละพื้นที่ ก็จะเป็นการได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด มีประโยชน์มากสำหรับอาชีพของตน

๔.๓ การรับทราบข่าวสารข้อมูลในกลุ่มอาชีพ เช่น จากสมาคม ชมรม สหกรณ์ ตลาดหลักทรัพย์ จะมีประโยชน์สำหรับการรับทราบข่าวสารความเคลื่อนไหวที่ทันสมัยในงานอาชีพเดียวกันทั้งยังสามารถคาดการณ์แนวโน้มของปัจจุบันและอนาคตได้

๔.๔ การรับทราบข่าวสารจากการศึกษาค้นคว้าและการศึกษาดูงาน ก็จะเป็นประโยชน์ในการนำความรู้ที่ได้มาพัฒนางานในอาชีพของตนเพราะจะได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

๔.๕ การรับทราบข่าวสารข้อมูลจากหน่วยงานของทางราชการ ถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะรัฐบาลจะพยายามส่งเสริมให้ประชาชนได้ประกอบอาชีพที่มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ในครอบครัวก็จะตั้งหน่วยงานส่งเสริมงานอาชีพ ตามกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ครอบคลุมทุกอาชีพ

แนวคิดองค์กรแห่งความสุข

องค์กรที่มีความสุขจะต้องประกอบไปด้วยหัวข้อสำคัญหลายประการ คือ การทำงานเป็นทีม การมีความสุข มีความคิดสร้างสรรค์ที่นำไปสู่ความก้าวหน้า เพราะหากองค์กรนั้นๆ มีคนทำงานด้วยความสุข ก็จะส่งผลให้คนในองค์กรมีความเป็นมืออาชีพในงานของตน มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความเอื้อเฟื้อต่อสังคมรอบข้าง มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี จนมีความมั่นคงในชีวิต สิ่งแรกๆ ที่ตามมาคือ คนมีความสุขในการทำงาน คนในองค์กรมีที่ทำงานน่าอยู่จะส่งผลให้ที่ทำงานเหมือนบ้านหลังที่สอง สภาพแวดล้อมในที่ทำงานดี มีความสะอาดตาสะอาดใจในที่ทำงาน ปัญหาความขัดแย้งใน

ที่ทำงานลดลง สิ่งที่สองตามมาคือ คนรักองค์กรเหมือนกับรักบ้านของตัวเองและสุดท้าย หากองค์กรมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะส่งผลให้คนในองค์กรมีความสามัคคี เกิดความร่วมมือเอื้ออาทรต่อกัน สิ่งที่สามที่ตามมาคือ การทำงานเป็นทีม ด้วยเหตุนี้ สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความสุขว่า “ความสุข ๘ ประการ” นำมากำหนดเป็นตัวชี้วัดความก้าวหน้าของมนุษย์ (ชาญวิทย์ วสันต์ธนรัตน์, ๒๕๕๑) ซึ่งได้นำมาพัฒนาเป็น “องค์กรแห่งความสุข” (Happy Workplace) (แผนงานสุขภาวะองค์กรภาคเอกชน, ๒๕๕๒) องค์กรประกอบความสุข ๘ ประการได้แก่

๑. สุขภาพดี (Happy Body) คือ การมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง เกิดจากการรู้จักใช้ชีวิต รู้จักกิน รู้จักนอน ชีวิตมีสุข

๒. น้ำใจงาม (Happy Heat) คือ การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันรู้จักการแบ่งปันอย่างเหมาะสม รู้จักบทบาทของแต่ละคนตั้งแต่ เจ้านาย ลูกน้อง พ่อแม่ และสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิต

๓. การผ่อนคลาย (Happy Relax) คือ การรู้จักผ่อนคลายต่อสิ่งต่างๆ ในการดำเนินชีวิต

๔. การแสวงหาความรู้ (Happy Brain) คือ การศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และนำไปสู่การเป็นมืออาชีพ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าและมั่นคงในการทำงาน และพร้อมที่จะเป็นครูเพื่อสอนคนอื่น

๕. คุณธรรม (Happy Soul) คือ การมีหิริ โอตตัปปะ หมายถึง การละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำที่ไม่ดีของตนเองซึ่งนับเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และในการทำงานเป็นทีม

๖. ใช้เงินเป็น (Happy Money) คือ ความสามารถในการจัดการรายรับและรายจ่ายตนเองและครอบครัวได้ รวมถึงการรู้จักการทำบัญชีครัวเรือน

๗. ครอบครัวที่ดี (Happy Family) คือ การมีครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคง เพราะครอบครัวเป็นภูมิคุ้มกันและเป็นกำลังใจที่ดีในการที่จะเผชิญกับอนาคตหรืออุปสรรคต่างๆ

๘. สังคมดี (Happy Society) คือ การมีความรัก ความสามัคคี เอื้อเฟื้อต่อสังคมที่ตนเองทำงานและสังคมที่พำนักอาศัย^{๓๕}

โดยความสุขทั้ง ๘ ประการ สร้างได้เพื่อให้เกิดความสุขที่ใหญ่ที่สุด คือ การสร้างความสุขในที่ทำงาน เมื่อสร้างสุขในที่ทำงานแล้ว ความสุขที่เกิดจากการดำรงชีวิตที่เหมาะสม มีผลงานที่ดี มีความมั่นคงในอาชีพ ได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ดี เกิดความรู้สึกรักมีคุณค่าต่อองค์กร มีความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานและผู้บริหารที่ดี มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น มีความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ก่อให้เกิดแรงงานที่มีคุณค่าของประเทศ

การมีความสุขในการทำงานอาจทำให้องค์กรได้ประโยชน์อย่างมากมาย อันเป็นผลดีต่อทั้งองค์กร การบริหารจัดการและต่อบุคลากรดังต่อไปนี้

^{๓๕} ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต และคณะ , คู่มือการวัดความสุขด้วยตนเอง HAPPINOMETER, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๕๕) หน้า ๑๙-๒๐.

๑. ประโยชน์ต่อองค์กร

๑.๑ การมีความสุขในการทำงานทำให้ผลผลิตงานเพิ่มขึ้น คนที่มีความสุขในการทำงานเป็นคนที่ทำงานได้ผลผลิตมากกว่า เมื่อเวลาผ่านไป ความสามารถในการทำงานก็จะเพิ่มขึ้น ความสุขไม่เพียงแต่พัฒนาปริมาณให้มากขึ้นแต่เป็นการเพิ่มคุณภาพ ด้วยการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ การทุ่มเทความตั้งใจทำให้ดีที่สุดจากคุณค่า ความเชื่อและความยึดมั่นผูกพันที่บุคคลมีให้กับงานนั้น

๑.๒ การมีความสุขในการทำงานทำให้ความสามารถในการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากความสุขทำให้ความสับสนจากความเครียดและความไม่แน่นอนลดลง บุคคลจะหยุดความหวาดกลัวต่อผลที่ตามมาจากการแก้ปัญหา แทนการสร้างปัญหา และรู้สึกดีเมื่อได้ทำงานอย่างดีที่สุด

๑.๓ การมีความสุขในการทำงานทำให้ผู้รับบริการได้รับประสบการณ์ความสุข สิ่งหนึ่งที่คนที่มีความสุขได้ทำให้องค์กรมีความแตกต่างในสายตาของผู้รับบริการและบุคคลภายนอก โดยคนที่มีความสุขจะดูแลลูกค้าอย่างดี ด้วยความสุรอบคอบ ทั้งในสิ่งที่พูด ในน้ำเสียงที่ใช้จะทำให้ผู้คนรู้สึกดี และจะดึงดูดลูกค้าใหม่ให้มาใช้บริการ

๑.๔ การมีความสุขในการทำงานช่วยลดการขาดงานและการลาป่วย เนื่องจากความสุขมีความสัมพันธ์กับสุขภาพ คนที่มีความสุขมีแนวโน้มที่จะป่วยน้อยกว่า และหายป่วยไวกว่า

๑.๕ การมีความสุขในการทำงานทำให้บุคคลมีพลังงานพร้อมที่จะทำงานในสิ่งที่รัก และความสุขสามารถส่งผ่านไปยังผู้อื่นได้ และพลังงานดังกล่าวจะแผ่ขยายไปทั่วทั้งองค์กร

๑.๖ การมีความสุขในการทำงานทำให้การสื่อสารดีขึ้น ซึ่งสิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินงานคือการสื่อสาร การสื่อสารที่ดีทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ คนที่มีความสุขในการทำงานสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า

๑.๗ การมีความสุขในการทำงานส่งเสริมการทำงานเป็นทีม การส่งเสริมให้บุคลากรมีความสุขเป็นการเพิ่มความเข้มแข็งให้ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม จากประสบการณ์การให้ความร่วมมือในการทำงาน

๑.๘ การมีความสุขในการทำงานทำให้ความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรเพิ่มขึ้นเมื่อบุคคลรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร และได้ทำงานที่มีคุณค่าให้แก่องค์กร

๒. ประโยชน์ต่อการบริหาร

๒.๑ การมีความสุขในการทำงาน ทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ในการจัดการ เนื่องจากผู้คนไม่ได้ถูกงัดใจด้วยเงินเสมอไป แต่ถูกดึงดูดด้วยความผูกพันที่บุคคลมีต่องาน ทำให้องค์กรเป็นผู้นำในการแข่งขัน

๒.๒ การมีความสุขในการทำงานทำให้องค์กรได้รับผลกำไรสูง เนื่องจากบุคลากรมีประสิทธิภาพ การลาออกน้อย และทำให้การทำงานเป็นทีมดี

๒.๓ การมีความสุขในการทำงานทำให้วิสัยทัศน์ขององค์กรเป็นจริง บุคคลจะคำนึงถึงและทำให้เป็นจริงในการทำงานทุกวัน

๒.๔ การมีความสุขในการทำงานทำให้องค์กรเป็นที่รู้จักของสังคม ภาพลักษณ์ขององค์กรดี เป็นที่ดึงดูดสำหรับบุคลากรที่มีความสามารถ

๒.๕ การมีความสุขในการทำงานทำให้องค์กรเอาใจใส่ในการทำงาน มีแรงจูงใจในการทำงาน บรรยากาศในการทำงานดี และคุณภาพของงานพัฒนาขึ้นจากทัศนคติที่ดี บรรยากาศแห่งความเป็นเพื่อนทำให้ผลิตภาพของงานเพิ่มขึ้น

๒.๖ การมีความสุขในการทำงานส่งเสริมการบังคับบัญชา คนที่มีความสุขไม่ต่อต้านการบริหารจัดการ

๒.๗ การมีความสุขในการทำงานทำให้เพิ่มคุณค่าการเป็นผู้นำ โดยการให้โอกาสบุคคลได้สร้างสรรค์ความหมายของชีวิตที่มากกว่าเงิน ต่อทั้งตัวเอง และครอบครัว

๓. ประโยชน์ต่อตัวบุคคล

๓.๑ การมีความสุขในการทำงานทำให้มีความสุขต่อเนื้อที่ที่บ้าน เนื่องจากเมื่อเสร็จจากการทำงานกลับบ้านด้วยความสุข การมีความสุขทำให้บุคคลมีสภาพจิตใจที่แข็งแรง การที่บุคคลมีความสุขที่บ้านทำให้เขาได้พักผ่อนอย่างเต็มที่และพร้อมที่จะทำงานในวันใหม่

๓.๒ การมีความสุขในการทำงานทำให้การควบคุมอารมณ์ดีขึ้น ทำให้ทักษะในการปรับตัวดีขึ้น และควบคุมตนเองได้ดีขึ้น ทำให้มีความฉลาดทางอารมณ์

๓.๓ การมีความสุขในการทำงานเพิ่มความสนใจในการทำงาน ทำให้แก้ปัญหาได้ดีขึ้น

๓.๔ การมีความสุขในการทำงานทำให้บุคคลรักงาน ความสุขในการทำงานทำให้สิ่งแวดล้อมในการทำงานดีทำให้รักในสิ่งที่เขาทำ และได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับความรู้สึกรักงานของตนเอง

๓.๕ การมีความสุขในการทำงานให้คุณค่ากับตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่ ทำให้รู้สึกถึงคุณค่าในสถานะตำแหน่งในการทำงาน และรู้สึกดีเกี่ยวกับหน้าที่และความรับผิดชอบ

๓.๖ การมีความสุขในการทำงานทำให้มีความสุขรู้สึกปลื้มใจ ทำให้บุคคลรู้สึกดีกับตัวเอง ที่ได้ทำสิ่งที่ดีให้กับองค์กร เป็นการสร้างความแตกต่าง

การที่บุคคลมีความสุขในการทำงานทำให้ผลการปฏิบัติงานดีและทำให้บุคคลมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน จากการที่บุคคลมีอารมณ์ในทางบวกทำให้มองโลกในแง่ดี ทำให้มีความมั่นใจในการทำงานและมีความกล้าในการเผชิญความยุ่งยากหรือกิจกรรมใหม่ และเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภายในองค์กร นอกจากนี้คนที่มีความสุขในการทำงานยังแสดงออกถึงพฤติกรรมความเป็นสมาชิกขององค์กรที่ดี และมีความเป็นมิตรชอบที่จะช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน อาสางาน อีกทั้งยังปฏิบัติตามกฎขององค์กร และให้คำแนะนำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานอีกด้วย

๒.๒ ความสุขในการทำงานตามหลักพุทธธรรม

๒.๒.๑ อธิบาท ๔

ธรรมะในนากับธรรมะในใจไม่ได้แยกจากกันเลย เราจะเอาธรรมะมาใส่ในงานก็ได้ก็ต่อเมื่อเรามีธรรมะอยู่ในใจเป็นต้นทุนอยู่ก่อน ขณะเดียวกันเมื่อใส่ธรรมะเข้าไปในงานให้ธรรมะกลมกลืนไปกับวิธีทำงาน และให้ธรรมะซึมซาบไปในความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานให้เจริญงอกงามและทำให้เรามีความสุข^{๓๖}

^{๓๖} พระไพศาล วิสาโล, ธรรมะในงาน ธรรมะในใจ, จัดพิมพ์โดย เครือข่ายพุทธิก

ธรรมะไม่ได้มีอยู่แต่ในเนื้องานเท่านั้น แต่ยังอยู่ในกระบวนการทำงานหรือวิธีการทำงานด้วย เช่น ทำงานด้วยวิธีการที่ถูกต้อง มีจริยธรรม ซื่อตรง ไม่เอาเปรียบใคร ถูกต้องตามจรรยาบรรณการทำงานรับราชการเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นงานที่ช่วยเหลือสาธารณะ ธรรมะในงานยังหมายถึงหลักการทำงานที่ช่วยให้งานสำเร็จตรงตามเป้าหมาย เช่น ทำงานโดยอาศัยหลักธรรมอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค คนส่วนมากรู้จักคุ้นเคยกับหลักธรรมข้อนี้มานาน ถ้าเรารู้จักเอามาใช้กับการทำงาน ก็เรียกว่าทำงานอย่างมีธรรมะได้ เช่น รู้ว่าอะไรเป็นปัญหา จากนั้นก็หาเหตุ แล้วกำหนดเป้าหมายให้แน่ชัด จากนั้นก็หาวิธีทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว นอกจากหลักธรรมอริยสัจ ๔ ยังมีหลักธรรมในการครองงาน หลักธรรมอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ความมีใจรักในงานที่ทำ (ฉันทะ) ความเพียร (วิริยะ) ความจดจ่อใส่ใจ (จิตตะ) การหมั่นไตร่ตรอง (วิมังสา) อิทธิบาท ๔ นี้พุทธศาสนาถือว่าเป็นธรรมะที่นำไปสู่ความสำเร็จโดยตรง ในการทำงาน ถ้าเรามีวิธีการทำงานที่ดี เช่น รู้จักวางใจได้ถูกต้อง ก็สามารถทำให้นั้นพัฒนาตัวเราได้ ทำงานโดยไม่กลัวความยากลำบาก เห็นอุปสรรคเป็นของดีที่ช่วยให้ตัวเองมีประสบการณ์มากขึ้น หรือเห็นอุปสรรคทำให้งานกลายเป็นเรื่องสนุก ทำหายความสามารถ การมีทัศนคติหรือมีมุมมองแบบนี้ก็ทำให้งานกลายเป็นสิ่งที่พัฒนาตัวเรา เป็นคนสู้งาน มีความมั่นใจในตนเอง มีความสุขกับการทำงาน แม้งานจะยังไม่เสร็จแต่ประโยชน์เกิดขึ้นแล้วกับคนทำงาน นอกจากนี้วิธีการทำงานที่ดี มีธรรมะเป็นพื้นฐาน ก็ยังก่อให้เกิดมิตรภาพสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ร่วมงาน มีความไว้วางใจและช่วยเหลือกัน รวมทั้งมีความมั่นใจที่จะทำสิ่งยากได้

ดังนั้น “อิทธิบาท ๔” จึงมีความหมายกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะเดินทางไปสู่ความสำเร็จในชีวิตและความสุขในการทำงาน เพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคมความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกล ประการสำคัญ “อิทธิบาท ๔” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวจากหลักธรรมข้ออื่นๆ อันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึงกัน เพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญเราได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มาน้อยเพียงใด เพราะในโลกปัจจุบัน โลกที่สังคม ความไม่รู้มาากจึงกลายเป็นโลกที่วุ่นวาย นั้นแปลว่าเราต้องฝึกฝนตนเองเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาท่าจุดเริ่มต้นของตนเองอย่างแท้จริง

คุณธรรม จริยธรรม สำหรับข้าราชการ คือ การใช้หลักธรรมปฏิบัติในการบริหารงานทุกระดับ ตั้งแต่ ระดับปฏิบัติการ และผู้บริหารระดับต้น ระดับกลาง หรือระดับสูงให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง โดยการปกครองที่ดีและบริหารที่ดี คุณธรรม จริยธรรม สำหรับข้าราชการ หลักธรรมในการครองงาน คือ หลักธรรมอิทธิบาท ๔

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง ซึ่งเป็นหลักใกล้เคียงกับหลักการพึ่งตนเอง แต่แสดงให้เห็นว่าพึ่งตนเองอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ ซึ่งคำว่า อิทธิบาท นอกจากแปลว่าสำเร็จแล้ว ยังแปลว่าฤทธิ์ของมนุษย์ที่แสดงได้ จะโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์หรือจิตศาสตร์ก็ตาม ซึ่งต้องอาศัยอิทธิบาท ๔^{๓๗}

^{๓๗} วรรณสิริ สุจริต, “บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ อิทธิบาท ๔ การสนับสนุนทางสังคมและพฤติกรรมความสุขในการทำงาน”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐.

พุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า การทำงานแบบใด ๆ โดยไม่รู้สีกตัวมีระดับมากน้อยแตกต่างกัน คนที่ทำงานด้วยความพอใจ ขยันขันแข็ง เอาใจใส่ใคร่ครวญ อยู่เสมอนั้น เรียกว่า มีอิทธิบาท ๔ ประการ มีการปฏิบัติโดยไม่ได้ตั้งตัว ซึ่งคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ถ้าปฏิบัติได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ว่าจะ เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมที่จะประสบความสำเร็จดังประสงค์^{๓๘}

ดังนั้น ความหมายคำว่า อิทธิบาท มาจากคำว่า อิทธิ + บาท ซึ่งคำว่า อิทธิหรือฤทธิ์ หมายถึง ฤทธิ์ หรือความสำเร็จ ความรุ่งเรือง และคำว่า บาท หมายถึง ฐาน เจริญ หรืออุปบายเครื่อง บรรลุ ดังนั้น อิทธิบาท จึงหมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือหลักการปฏิบัติเพื่อ เอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ซึ่งจะทำให้บรรลุถึงความสำเร็จและความก้าวหน้าในการทำงาน ตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่ง ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) วิริยะ (ความเพียรพยายามทำใน สิ่งนั้น) จิตตะ (ความคิดจดจ่อหรือการเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) และวิมังสา (การพิจารณาใคร่ครวญหา เหตุผลในสิ่งนั้น)

ในความหมายทางพระพุทธศาสนานั้น ได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของ อิทธิบาทที่เป็นแก่นแท้ในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความสำเร็จไว้ ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ไว้ดังนี้

อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์มี ๔ อย่าง คือ^{๓๙}

๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น
๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
๔. วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

คำว่า อิทธิบาท หมายถึง คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ คุณธรรมเครื่องให้ถึงความ เจริญ หรือให้ถึงความสำเร็จ^{๔๐} หรือคุณธรรมที่จะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ หรือคุณธรรมที่เป็นข้อปฏิบัตินำไปสู่ความสำเร็จ และความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่กิจการงาน หรือใน อาชีพโดยชอบธรรม

พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ โดยให้ความหมายว่า สมาธิ หมายถึง ความตั้งมั่น ของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด ส่วนอิทธิบาทซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิ และ นำไปสู่ความสำเร็จที่เป็นจุดมุ่งหมายของสมาธิ สมาธิเกิดจากอิทธิบาทข้อใด ก็มีชื่อเรียกตามอิทธิบาท ข้อนั้น โดยนัยนี้มีสมาธิ ๔ ข้อ คือ

๑. ฉันทะสมาธิ สมาธิที่เกิดจากฉันทะหรือสมาธิที่มีฉันทะเป็นใหญ่
๒. วิริยะสมาธิ สมาธิที่เกิดจากความเพียร หรือสมาธิที่มีวิริยะเป็นใหญ่
๓. จิตตะสมาธิ สมาธิที่เกิดจากความคิดจดจ่อหรือสมาธิที่มีความคิดจดจ่อ

เป็นใหญ่

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๓๙} อภ. วิ (ไทย) ๓๕/๔๕๗/๓๕๒.

^{๔๐} พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก), ธรรมวิภาค, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย , ๒๕๔๖), หน้า ๙๖.

๔. วิมังสาสมาธิ สมาธิที่เกิดจากวิมังสา หรือสมาธิที่มีวิมังสาเป็นใหญ่

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของอิทธิบาทว่าธรรมที่ให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์) หรือความสำเร็จ หรือธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความสำเร็จหรือแปลงง่ายๆว่า ทางแห่งความสำเร็จมี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ (พอใจ)วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวน ไตร่ตรอง) โดยสรุปก็คือ มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน และใช้ปัญญาสอบสวนทั้งหมด นับเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนเองปรารถนาต้องการ

พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ

๑. ฉันทอิทธิบาท
๒. วิริยะอิทธิบาท
๓. จิตตอิทธิบาท
๔. วิมังสอิทธิบาท

๑. ฉันทอิทธิบาท

ในอิทธิบาท ๔ นั้น ฉันทอิทธิบาท เป็นโฉน ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรมานอันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อละกิเลส เพื่อบรรลุปฐมภูมิ สัจจจากาม สัจจจาก อกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ประกอบด้วยด้วยวิตก วิจารณ์ มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทุกขาปฏิบัติทันททาภิญญา อยู่ในสมัยใด ความพอใจ การทำความพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำความฉลาด ความพอใจในธรรม ในสมัยนั้น อันใดนี้เรียกว่า ฉันทอิทธิบาทธรรมทั้งหลาย ที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยฉันทอิทธิบาท

๒. วิริยะอิทธิบาท

วิริยะอิทธิบาท เป็นโฉน ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรมานอันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อละกิเลส เพื่อบรรลุปฐมภูมิ สัจจจากาม สัจจจาก อกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ประกอบด้วยด้วยวิตก วิจารณ์ มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทุกขาปฏิบัติทันททาภิญญา อยู่ในสมัยใด การปรารณาความ เพียรทางใจ ฯลฯ สัมมาวายามะ วิจัยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้น อันใด นี้เรียกว่า วิริยะอิทธิบาท ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยวิริยะอิทธิบาท

๓. จิตตอิทธิบาท

จิตตอิทธิบาท เป็นโฉน ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรมานอันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อละกิเลส เพื่อบรรลุปฐมภูมิ สัจจจากาม สัจจจาก อกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ประกอบด้วยด้วยวิตก วิจารณ์ มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทุกขาปฏิบัติทันททาภิญญา อยู่ในสมัยใด จิต มโน มานัส ฯลฯ มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน อันใดนี้เรียกว่า จิตตอิทธิบาท ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยจิตตอิทธิบาท

๔. วิมังสอิทธิบาท

วิมังสอิทธิบาทเป็นโฉน ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรมานอันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อละกิเลส เพื่อบรรลุปฐมภูมิ สัจจจากาม สัจจจาก อกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ประกอบด้วยด้วยวิตก วิจารณ์ มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทุกขาปฏิบัติทันททาภิญญา อยู่ในสมัยใด ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิ อัมม

วิจัยสัมโพชนงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ในสมัยนั้นอันใด นี้เรียกว่า วิมังสอิทธิบาท
ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า ธรรมที่สัมปยุตด้วยวิมังสอิทธิบาท^{๔๑}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า “อิทธิบาท ๔” คือใช้คุณธรรมนำ
ทาง สู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ ต้องมีความพอใจ มีความเพียร มีสมาธิ จึงทำให้เกิดปัญญา และหัวใจ
ของการบริหารเชิงพุทธ ที่สำคัญที่สุด คือ “พรหมวิหาร ๔” ต้องมีทั้ง เมตตา กรุณา ให้ความ
ช่วยเหลือ สั่งสอนผู้น้อย ให้เรียนรู้ที่จะอยู่ได้ด้วยตนเอง มีมุทิตา ปลอຍให้เขาเติบโตได้ ไม่เข้าการ
แทรกแซง และอุปเบกษา รู้จักความพอดี ปลอຍวาง ฝึกจิตให้พอเพียงในสิ่งที่มันเป็น นี่คือนักธรรม
ประจำใจ ที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตและบริหารงานได้อย่างที่ประเสริฐและบริสุทธิ์^{๔๒}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นหลักธรรมเกื้อหนุนกัน
และมักมาด้วยกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยสรุป การนำหลักอิทธิบาททั้ง ๔ ประการนี้มาประยุกต์ใช้เพื่อ
เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานนั้นย่อมมีการชักนำหลักธรรมเด่นๆ ในแต่ละข้อให้มีความเชื่อมโยง
สัมพันธ์กันอันจะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพของผู้ปฏิบัติงานตลอดทั้งเป็นประโยชน์ที่
ยิ่งใหญ่ต่อองค์กรในด้านการพัฒนาบุคลากร ในองค์กรด้านขีดความสามารถในการปฏิบัติงาน ซึ่ง
สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของพระธรรมปิฎกในการสร้างสมาธิตามหลักอิทธิบาทเพื่อทำจุดมุ่งหมายที่
ต้องการให้เป็นอารมณ์ของจิตแล้วปลูกเร้าระดม ฉันทะ วิริยะ จิตตะหรือวิมังสา เข้านำหนุน สมาธิก็
เกิดขึ้นและมีกำลังแข็งแกร่ง ช่วยให้ทำงานอย่างมีความสุขและบรรลุผลสำเร็จด้วยดี^{๔๓} อันจะนำไปสู่
การสร้างความสุขสบายกาย ใจ และการปฏิบัติงานที่ได้ผลดีตามวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน

สมาธิเหล่านี้ จะเกิดมีควบคู่ไปด้วยกันกับความเพียร ที่เรียกว่า ปธานสังขาร ซึ่งแปลว่า
สังขารที่เป็นตัวความเพียร หรือความเพียรที่เป็นเครื่องปรุงแต่ง แปลง่ายๆ ว่าความเพียรที่เป็นแรง
สร้างสรรค์ หรือความเพียรสร้างสรรค์^{๔๔}

การใช้อิทธิบาท ๔ ในทางการศึกษาจึงมีความหมาย เพื่อจำกัดวิชา คือ การไม่รู้สิ่งที่ไม่
รู้ควรรู้ (อวินทริย น วินทิตติ อวิชา) และการรู้สิ่งที่ควรรู้ ชื่อว่า วิชา (วินทีย วินทิตติ วิชา) ตรงกัน
ข้ามกับคำว่า ฌมานํ สภาวํ วิทิตํ กโรตติ วิชา ซึ่งแปลว่า การรู้สภาวะแท้จริงของแหล่งที่ทำให้เกิด
ปัญญา ๓ ประการตามที่ พระธรรมปิฎกได้กล่าว คือ

๑. จิตตามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การคิดพิจารณาหาเหตุผล (Wisdom resulting
from reflection : knowledge that is thought out)

๒. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การเล่าเรียนมา (Wisdom resulting from study:
Knowledge that is learned from others)

^{๔๑} อภ.วิ (ไทย) ๓๕/๔๔๔-๔๖๑/๓๔๘.

^{๔๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ” (ไทยรัฐ.๒๐ มิถุนายน
๒๕๕๑), หน้า ๒๔.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๕.

^{๔๔} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ , พิมพ์ครั้งที่ ๙
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๔๒.

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ (Wisdow resulting from mental development : knowledge that is gained by development or practice)^{๔๕}

จากพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในอังคุตตรนิกายทุกนิบาต ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ในอิทธิบาทสูตร ได้แก่ อิทธิบาท หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ๔ ประการ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้^{๔๖}

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์)
๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์)
๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์)
๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์)

พุทธทาสภิกขุ ได้แจกการอธิบายความหมายของ อิทธิบาท คำว่า บาท แปลว่า ฐาน เจริง เช่น เท้าหรือตีน เพราะเป็นเชิงรองรับร่างกาย ส่วนอิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ คำว่า ฤทธิ์ ก็ แปลว่า ความสำเร็จ โดยรวม อิทธิบาท จึงหมายความว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ รวมถึง ๔ อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา กล่าวคือ ฉันทะ คือ ความพอใจ ในสิ่งที่ต้องทำ วิริยะ คือ พากเพียร เพียรไปในสิ่งที่พอใจ จิตตะ คือ เอาใจใส่ ฝักใฝ่ อยู่แต่สิ่งนั้นไม่เปลี่ยนแปลง และวิมังสา คือ ค้นคว้า สอดส่อง เพื่อจะแก้ปัญหา อุปสรรคอยู่เสมอไป^{๔๗}

อิทธิบาทจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักที่ทำให้ถึงความสำเร็จ เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย กล่าวคือ หลักธรรมเหล่านี้ เป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความพอใจ อย่างพอเพียงอย่างเดียวก็ไม่สร้างเหตุแห่งการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องมีความพอใจแล้วพยายามขวนขวายหาความรู้บ่อยๆ โดยไม่เลิกกลางคัน พิจารณาข้อบกพร่องในการเรียนแล้วปฏิบัติสิ่งที่เกื้อกูลต่อการเรียนเพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งหลักธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการ

๑. ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป
๒. วิริยะ หมายถึง ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง
๓. จิตตะ หมายถึง ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอา จิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย). ๑๑/๓๑๗/๒๗๗.

^{๔๗} พุทธทาสภิกขุ, สุธมฺมมุตตา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา), ๒๕๑๘, หน้า ๙๐.

๔. วิมังสา หมายถึง ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ ประเมินผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^{๔๘}

คำว่า “พอเหมาะพอควร” เรามักใช้เรียกอย่างย่อๆ ด้วยคำว่า “พอ” หรือ “รู้จักพอ” ฉะนั้นคำว่า “รู้จักพอ” ในทางพุทธธรรม จึงมีได้หมายความว่าหยุดนิ่งหรืออยู่กับที่ แต่หมายถึง “รู้จักความพอเหมาะพอควร” ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อการบริโภคโดยไม่จำกัดว่าบริโภคอาหารหรือโภค ลาภ ยศ สรรเสริญ มิใช่ว่าเห็นอาหารอร่อยก็รับประทาน จนอืดอัด ในทำนองเดียวกัน มิใช่ว่าเห็นลาภ ยศ สรรเสริญมากองอยู่เฉพาะหน้า ก็เร่งกอบโกยจนขาดสติ

เป้าหมายชีวิตของบุคคลอาจพอศึกษาได้จากคำถามที่ว่า “แต่ละบุคคลต้องการอะไรในชีวิต” ความต้องการของมนุษย์ย่อมแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ถ้าพิจารณาให้กว้างจะทราบได้ว่า ความต้องการของคนไทยในยุคปัจจุบันมุ่งเน้นที่ความต้องการภายนอกเป็นสำคัญอย่างไรก็ดี หลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้ครอบคลุมถึงความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ปัจจัยนอกเหนือจากนี้ยังรวมถึง ความต้องการทางเพศและความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุเรียกโดยย่อว่า “กีน กาม เกียรติ” ดังนั้น ความต้องการภายนอกของมนุษย์จึงพอจัดกลุ่มได้คือ

๑. ความต้องการพื้นฐาน ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องบำรุงความสุข

๒. ความต้องการทางเพศ ความรัก และการเป็นเจ้าของ

๓. ความต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ ตำแหน่งหน้าที่การงานและการยกย่องในสังคม

กล่าวตามความเป็นจริง ความต้องการทั้ง ๓ นี้ จัดเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่อยาก มีอยากได้สิ่งดังกล่าวในชีวิต คำถามที่ต้องตามมาคือ ทำอย่างไรจึงจะได้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ตามปรารถนาของตน คำตอบคือ การที่จะได้สิ่งต่างๆ ตามความต้องการก็ด้วยการ “ทำงาน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักพุทธธรรมเน้นว่าจำเป็นต้องการประกอบอาชีพที่ชอบ (สัมมาอาชีพะ) และเป็นการกระทำชอบ (สัมมากรรมันตะ) งานจึงเปรียบเสมือนบันไดทองที่ให้คุณค่าก้าวไปสู่เป้าหมายในชีวิตก่อให้เกิดความสุขที่ตนต้องการ งานที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์ ซึ่งในหลักการของพระพุทธศาสนา ก็ปรากฏคำสอนที่ว่า “บุคคลผู้ทอดทิ้งการงาน ย่อมสูญเสียผลประโยชน์อันควรได้จากชีวิต” นอกจากนี้ ปรัชญาหลายท่านก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาดังเช่น “งานคือรากฐานของชีวิตมนุษย์” หรือกล่าวเสริมได้ว่า “การมุ่งมั่นทำงานอย่างแท้จริง ย่อมชนะทุกสิ่งขวางกั้น” และคำพังเพยสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็มีอยู่ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” งานทุกลักษณะที่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมสามารถสนองความต้องการในชีวิตมนุษย์ให้เกิดความสุขได้ แต่อาจมุ่งเน้นการตอบสนองสำหรับความต้องการภายนอกแต่ละประเภทในระดับที่แตกต่างกันดังเช่น การทำงานในภาคเอกชน อาจสนองตอบต่อความมั่งคั่งสมบูรณ์ได้มากกว่าการทำงานในภาครัฐบาล แต่ในทางกลับกัน การทำงานในภาครัฐบาลก็ยังคงให้ความมั่นคงและเกียรติยศสูงกว่าการทำงานใน

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, บริษัท เอส, อาร์พริ้นติง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓, หน้า ๑๖๐.

ภาคเอกชนโดยส่วนรวม อย่างไรก็ตามหน้าที่การงานจัดเป็นเพียงช่องทางหรือช่องโอกาสที่เปิดให้บุคคลก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิตเท่านั้น และความสำเร็จจะเกิดขึ้นหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นว่า มุ่งอุทิศตนเพื่อการทำงานให้บรรลุถึงเป้าหมายในชีวิตเพียงใด ด้วยเหตุนี้บุคคลที่ทำงานด้วยความทุ่มเทเพื่องานในระดับที่แตกต่างกัน ย่อมได้รับผลการการทำงานไม่เหมือนกัน บุคคลผู้ทำงานอย่างทุ่มเทด้วยความมุ่งมั่นหวังให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพจัดได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความสุขในการทำงาน มีแรงจูงใจหรือมีไฟในการทำงาน ส่วนแรงกระตุ้น ความสุข หรือไฟ แรงจูงใจในการทำงานก็มีใช้เรื่องใหม่ เนื่องจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนถึงเครื่องมือหรือสูตรสำหรับกระตุ้นแรงจูงใจดังกล่าว ซึ่งพุทธบริษัทเรียกเครื่องมือนี้ว่า “อิทธิบาทสี่” กล่าวโดยย่อ อิทธิบาทสี่ คือหลักธรรมที่บันดาลความสำเร็จของงานตามประสงค์ หรืออาจพรรณนาว่าเป็นเครื่องช่วยให้บุคคลมีอิทธิฤทธิ์ที่จะประสบความสำเร็จในทางที่เหมาะสมที่ควรโดยอาศัย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการงานที่กระทำ นับว่ามีความสำคัญและเป็นก้าวแรกของการทำงานอย่างมีความสุขก่อให้เกิดประสิทธิภาพ กล่าวคือ บุคคลต้องเกิดความรักในงานที่ทำ หรือในงานที่จะต้องทำเสียก่อน ในหลักการบริหารงานจึงสนับสนุนให้ผู้บริหารรู้จักใช้คนตามความถนัดและความชอบหรือเรียกว่า “ใช้คนให้ถูกกับงาน” ถ้าบุคคลรู้สึกว่าเขาถูกใช้งานไม่ตรงกับความรู้ความสามารถและความถนัดก็ควรหาทางปรับเปลี่ยนงาน ให้ตรงกับที่ใจรักใจชอบ บุคคลที่ได้ทำงานที่ตรงกับใจรักใจชอบและสอดคล้องกับเป้าหมายของชีวิตย่อมมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานในระดับสูง แต่มีใช้ว่าบุคคลทุกคนจะมีโอกาสดังกล่าว บุคคลบางคนอาจมาตระหนักรู้ภายหลังว่า ตนไม่ชอบงานที่ทำและอยากเปลี่ยนงาน ซึ่งถ้ายังไม่สายเกินควรพยายามเปลี่ยน ในทางตรงกันข้าม ถ้าสายเกินไปจนไม่อาจย้อนกลับได้ หนทางที่น่าจะเป็นไปได้ก็คือ การปรับตัวให้ชอบงานให้รักงานนั้น

วิริยะ ความเพียรพยายามในการประกอบการงานนั้น ประเด็นข้อที่สองนี้คือ หัวใจของความสำเร็จกิจการทั้งปวงดังสุภาษิตที่ว่า “ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น” ซึ่งสอดคล้องกับพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “ทางไปสู่เกียรติศักดิ์จักประดับด้วยดอกไม้หอมหวานชวนจิตใคร่ไปมี” บุคคลผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานต่างก็ต้องต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคด้วยกันทั้งนั้น การหวังความสำเร็จในลักษณะราชมารยาทย่อมปรากฏเฉพาะในเทพนิยาย เพราะในชีวิตจริง ความเพียรพยายามของบุคคลคือ ราชรถที่จะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ดังที่มุ่งหมายปรารถนา ในหลักธรรมคำสอนของหลายศาสนา เช่น คริสต์ อิสลาม และพุทธ มีความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า พระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะช่วยบุคคลที่รู้จักช่วยตนเองก่อน

จิตตะ ความเฝื่องานไม่ทอดทิ้งธุระประการที่สามนี้มีความหมายต่อเนื่องกับประเด็นที่สอง กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความเพียรพยายามกระทำสิ่งใดแล้ว ก็ควรเอาใจใส่กระทำในสิ่งนั้นอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องและเป็นระบบ ไม่ว่าจะต้องใช้ระยะเวลาทำยาวนาน มิใช่เพียรพยายามเพียงต้นต่อแต่พอต่อๆ มาก็ค่อยๆ คลายความเพียรพยายามจนเลิกไปทั้งๆ งานที่ทำนั้นยังไม่เสร็จ บุคคลประเภทพลังแรกในตอนต้นแต่ถอยถอยในตอนท้ายก็จัดเป็นบุคคลที่จะประสบความสำเร็จได้โดยยากเช่นกัน ความเอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งธุระจึงเกี่ยวพันกับสมาธิ ซึ่งดังที่กล่าวแล้วว่าหมายถึงสภาวะจิตที่สงบและมั่นคงในเรื่องที่กำลังกระทำอยู่ไม่ฟุ้งซ่านไปยังเรื่องอื่นๆ ในเวลาทำงาน ความเฝื่องานที่กระทำ

อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จึงเป็นการสานต่อความพยายามที่เริ่มต้นไว้ดีแล้วให้คงอยู่ตลอดการงานที่กระทำอยู่นั้นจนกระทั่งสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

วิมังสา ความหมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในงานที่ทำ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้บุคคลร้งงานพยายามในงาน ต่อสู้อุปสรรคในงานและใจจดจ่อต่องาน ด้วยเหตุผล ด้วยความรู้จักใคร่ครวญพินิจพิเคราะห์ในงานหรือกิจการทั้งปวงที่บุคคลนั้นมุ่งมั่นกระทำอยู่ การพิจารณาหาเหตุผลจนเข้าใจความเป็นจริงได้อย่างแจ่มแจ้ง ย่อมช่วยให้บุคคลไม่ไขว่ไขว่โดยง่าย เพราะบุคคลนั้นเข้าใจถึงความสำคัญ ความจำเป็นและจุดมุ่งหมายของงานที่กำลังทำอยู่ และสามารถสนองตอบองค์การที่ตนสังกัดและสนองตอบต่อเป้าหมายของชีวิตตนเองได้ การหมั่นพิจารณาตรองก็เพื่อทำงานอย่างผู้รู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งหมายความว่าบุคคลจะสามารถเข้าใจได้ว่างานของตนจะไม่มุ่งตอบสนองแต่เฉพาะความต้องการของตนและหน่วยงานเท่านั้น แต่สามารถเข้าใจได้ว่างานที่ทำนั้นจะสามารถส่งผลกระทบถึงสังคมโดยรวมได้

จะเห็นได้ว่าธรรมะในงาน นอกจากจะหมายถึงธรรมะในเรื่องงานที่กล่าวมาแล้ว ยังหมายถึงธรรมะในวิธีการทำงาน ที่นี้ถ้าพูดถึงจุดมุ่งหมายหรือประโยชน์ที่จะเกิดจากธรรมะในงานที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ ๓ ประการด้วยกัน

๑. ก่อให้เกิดประโยชน์ที่ถูกต้องดีงาม
๒. ก่อให้เกิดความสำเร็จ
๓. ก่อให้เกิดความสุข

ประการหลังนี้จะเน้นว่างานสามารถก่อให้เกิดความสุขได้ด้วย ธรรมะคือ ปัจจัยให้เกิดสุข ถ้าทำงานแล้วทุกข์แสดงว่ายังเอาธรรมะมาใช้ไม่ถูกต้อง แต่ถ้ามีทุกข์แล้วสามารถก้าวข้ามความทุกข์ไปได้ อย่างนี้แสดงว่ามีธรรมะ หรือเอาธรรมะมาใช้ได้อย่างถูกต้อง ฉะนั้นธรรมะในงานไม่ได้แปลว่าทำงานที่ดีมีประโยชน์ หรือทำงานได้สำเร็จด้วยวิธีการที่ถูกต้องชอบธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทำงานอย่างมีความสุข หรือทำโดยที่ความทุกข์ทำอะไรไม่ได้ด้วย

๒.๒.๒ ทิฐุธรรมมีกัตถะ ^{๔๙}

หลักสำคัญในการดำเนินชีวิต ถ้าใครแม้จะมีทรัพย์สินเงินทองมากมายสักเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าขาดความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาทรัพย์เพิ่มขึ้น ไม่รู้จักการดูแลรักษาฐานะทางการเงิน หรือฐานะทางเศรษฐกิจของตน คบเพื่อนที่ปอกลอก เพื่อนที่ไม่ดี และใช้ชีวิตเกินมาตรฐานของรายได้ ทรัพย์สินเงินทองที่มีอย่างมากมายก็ต้องลดน้อยถอยลงและในที่สุดก็ต้องหมดสิ้นไป เพราะขาดหลักธรรมในการใช้ชีวิตทั้ง ๔ ประการ แต่หากผู้ใดประพฤติตรงกันข้าม ก็จะประสบแต่ความสุขจากการแสวงหาทรัพย์และรู้จักดำเนินชีวิตในปัจจุบันก็จะประสบแต่ความสุข

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้างคือ

๑. อุภูฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
๒. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)

^{๔๙} ๐.อ.อ.อ.อ. ๒๓/๑๔๔/๒๘๘.

๓. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)

๔. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)

๑. อุฏฐานสัมปทา หมายถึง การเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการงาน คือ กสิกรรม พาณิชยกรรม โครักขกรรม รับราชการฝ่ายทหาร รับราชการฝ่ายพลเรือน หรือศิลปอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาในการงานนั้น สามารถจัดทำได้ นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา ที่ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ

(๑) เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่ทำ

(๒) จะทำการสิ่งใดต้องประกอบด้วยปัญญาพิจารณา เพื่อที่จะทำงานให้สำเร็จ ลุล่วงไปได้ ปัญญาในที่นี้มีความหมาย ๒ นัยด้วยกัน คือ ความฉลาดในการทำงาน และความฉลาดในเรื่องศีลธรรม กล่าวคือ สั่งสมความรู้ทางศีลธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาหลักการทำงานทางโลกคนที่ขยันแต่เียงยากที่จะสร้างฐานะได้สำเร็จ เพราะจะทำงานผิดพลาดมาก ส่วนคนที่ฉลาดแต่ทางโลก ไม่สนใจเรื่องศีลธรรมนั้นก็มีโอกาสไปประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม เช่น มิจฉาอาชีวะ ซึ่งจะนำไปสู่ความเสื่อมทั้งในชาตินี้และชาติหน้าได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องขยันทำงานด้วย ศึกษาความรู้ทางโลกและทางธรรมควบคู่ไปด้วย จึงจะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้

๒. อารักขสัมปทา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยการรักษา อารักขสัมปทา หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์เป็นจุดเริ่มต้นของการเก็บรักษาทรัพย์เป็นคือ การรู้จักการสะสมรู้จักคุณค่าของเงิน ขึ้นต่อมาก็คือ ต้องรู้จักหาทางป้องกันทรัพย์จากภัยต่างๆ ซึ่งภัยของทรัพย์มาจาก ๒ ทาง คือ

(๑) ภัยจากคน ทั้งจากคนใกล้ชิด และคนไกลตัว

(๒) ภัยจากธรรมชาติ

นอกจากนี้การเก็บทรัพย์เป็นยังรวมไปถึงการใช้ของอย่างถนอม รู้จักรักษาให้ข้าวของมีอายุการใช้งานที่ยาวนานอีกด้วย อีกทั้งของหายก็ต้องหา ของเสียก็ต้องซ่อมด้วย แม้การหา ทรัพย์เป็น จะมีความสำคัญ แต่การเก็บทรัพย์เป็นสำคัญยิ่งกว่า เพราะแม้จะหาทรัพย์มากได้มาก แต่หากเก็บทรัพย์ไม่เป็น เงินแสนเงินล้านที่หามานั้นก็หมดไปได้เหมือนกัน รักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้ นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา

๓. กัลยาณมิตตตา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยความเป็นผู้มีมิตรดี กัลยาณมิตตตา หมายถึง การสร้างเครือข่ายคนดีเป็น หากรักจะยืนหยัดอยู่ในโลกกว้างอย่างมั่นคงแล้ว ก่อนอื่นต้องสร้างธาตุแห่งความเป็นคนดีขึ้นมาในตัวก่อน แล้วจึงสร้างเครือข่ายคนดีขึ้นมา เป็นวงจรตามลำดับการสร้างเครือข่ายคนดีมี ๓ ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นที่ ๑ รู้จักวางตัวให้เหมาะสม เช่น พิจารณาให้ดีว่า ขณะนั้นตัวเราอยู่ในสังคมใด อยู่ในฐานะใด มีตำแหน่งหรือบทบาทหน้าที่อะไร เช่น ถ้าเป็นพ่อก็ต้องวางตัวให้สมกับที่เป็นพ่อเป็นเพื่อนก็วางตัวให้สมกับที่เป็นเพื่อน

ขั้นที่ ๒ ซึมซับเอาศีลธรรมมาจากคนดีที่อยู่รอบตัวเราในสังคมนั้นๆ โดยการหมั่นเข้าไปสนทนา ซักถาม หมั่นคอยสังเกตผู้ที่ถึงพร้อมด้วยคุณความดีเหล่านี้ เพื่อจะได้ซึมซับและถ่ายทอดเอาความรู้ ความดีจากบุคคลเหล่านั้นมาสู่ตัวเรา

ขั้นที่ ๓ ถ่ายทอดความรู้และความดีไปสู่ผู้อื่นที่อยู่แวดล้อมรอบด้านเมื่อเรากำลังสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ ต้องรู้จักเลือกทำงานกับคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้น เพราะมิตรดี

เท่านั้น จึงจะช่วยกันสร้างความเจริญให้แก่กันและกันได้อย่างยั่งยืน และที่สำคัญต้องขยายเครือข่ายความเป็นกัลยาณมิตรออกไปให้กว้างขวางมากที่สุด เพราะมิตรยิ่งมากเท่าใดโอกาสที่จะสร้างตัวให้ร่ำรวยก็มากขึ้นเท่านั้น แต่ถ้าหากไม่เลือกมิตรหรือหุ้นส่วนที่จะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างฐานะแล้ว โอกาสที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกโกงทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ก็ต้องหมดไปเพราะความไม่ระมัดระวัง มีความประมาท พลาดเพียงครั้งเดียวก็อาจทำให้สิ้นเนื้อประดาตัว เพียงเพราะคบมิตรเลว ก็มีตัวอย่างให้เห็นอยู่บ่อยๆ ดำรงตน เจริญ สนทนากับบุคคลซึ่งเป็นคุณบดี หรือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา นี้เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา

๔. สมชีวิตา แปลว่า การเลี้ยงชีวิตสม่ำเสมอหรือพอเหมาะพอดี หมายความว่า เลี้ยงชีวิตตามกำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป สมชีวิตา ความถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีพให้พอเหมาะพอดีกับกำลังทรัพย์ที่หามาได้ โดยใช้จ่ายให้เหมาะสมไม่ตระหนี่หรือขี้เหนียวจนเกินไปหรือใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย หรือฟุ่มเฟือยเกินไป พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวพุทธรู้จักประมาณในการใช้จ่าย รู้จักใช้ทรัพย์ที่หามาได้ให้เกิดคุณประโยชน์ เรียกว่า ประโยชน์ที่เกิดจากโภคทรัพย์ ๕ ประการด้วย

- (๑) ใช้เลี้ยงตัวเอง บุตร ภรรยา บิดา มารดา บุคคลในครอบครัวให้เป็นสุข
- (๒) บำรุงมิตรสหาย เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
- (๓) บำบัดอันตราย เก็บทรัพย์ไว้ใช้ในยามเจ็บป่วย
- (๔) บริจาคให้สมณะ ทำบุญให้ผู้ประพฤติกุศล ถวายทานแด่พระศาสนา
- (๕) ทำพลี ๕ ประการ
 - ก. ญาติพลี การสงเคราะห์ญาติ
 - ข. อติถิพลี การต้อนรับแขก
 - ค. ปุพเพตพลี การทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย
 - ง. ราชพลี การถวายเป็นของหลวง เช่น การเสียภาษีอากร
 - จ. เทวตพลี การทำบุญอุทิศให้เทวดา

สรุป พยัคฆปัชเช ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ และเพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบันแก่กุลบุตร คือ ๑. อุฏฐานสัมปทา ๒. อารักขสัมปทา ๓. กัลยาณมิตรตตา ๔. สมชีวิตา. “ลายแทง ๔ ข้อนี้อัน จัดว่าเป็น “หัวใจเศรษฐี” ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่ที่ฆาณิกที่เราเอามาย่อว่า อุ อา กะ สะ มีคำอธิบายโดยย่อดังนี้ อุ ย่อมาจาก อุฏฐานสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยความหมั่นคือ ขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพที่สุจริต ว่ากันตรงๆ ก็คือการไม่เกียจคร้านนั่นเอง อา ย่อมาจาก อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายหรือหมดไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ กะ ย่อมาจาก กัลยาณมิตรตตา คือ การมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว สะ ย่อมาจาก สมชีวิตา คือ การมีความเป็นอยู่ที่พอเหมาะพอดี ได้แก่ การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้

๒.๒.๓ กัลยาณมิตรตตา

กัลยาณมิตรตตา (ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี , ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมุ่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สันนิสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่อง

อุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ข้อนี้นับเป็น องค์ประกอบภายนอก “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉะนั้น” “ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ (การครองชีวิตประเสริฐ) ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่า ผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอารยอัษฎางคิกมรรค ” “อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชาติผู้มีชราเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ก็พ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ก็พ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส” “เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนความมีกัลยาณมิตร , ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น” “ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ , เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรธานแห่งสัทธรรม”^{๕๐}

๒.๒.๔ โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลาย ด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออกพิเคราะห์หัดด้วยปัญหาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และเป็น ฝ่าย “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัษฎางคิกมรรค แก่ภิกษุ ฉะนั้น” “เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายในอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการ ภิกษุผู้มีโยนิโสมนสิการ ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น ” “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญยิ่งขึ้น เหมือนโยนิโสมนสิการเลย ” “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น ที่โยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลาย ด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออกพิเคราะห์หัดด้วยปัญหาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุ และเป็น ฝ่ายปัญหา “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยอัษฎางคิกมรรค เกิดขึ้นแล้ว ก็ถูกขจัดเสียได้ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย ” “โยนิโสมนสิการ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ , เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรธานแห่งสัทธรรม ” ธรรมข้ออื่น ที่ได้รับยกย่องคล้ายกับโยนิโสมนสิการนี้ ในบางแง่ ได้แก่ อปัมาหะ (ความไม่ประมาท - earnestness; diligence), วิริยารัมภะ (การปรารถนาความเพียร , ทำความเพียรมุ่งมั่น - instigation of energy; energetic effort), อปัจฉตา (ความมักน้อย, ไม่เห็นแก่ได้ - fewness of wishes; paucity of selfish desire), สันตุกฐี (ความ

^{๕๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔6), หน้า ๘๔๒.

สันโดษ - contentment), สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว, สำนึกตระหนักชัดด้วยปัญญา - awareness; full comprehension); กุศลธัมมานุโยค (การหมั่นประกอบกุศลธรรม - pursuit of virtue); ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ - possession of will), อตตสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว - self-possession; self-realization), ทิฏฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ - possession of right view), และ อปปมาทสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งอปปมาทะ - possession of earnestness)^{๕๑}

๒.๒.๕ อริยทรัพย์ ๗

อริยทรัพย์ ๗ (ทรัพย์อันประเสริฐ, ทรัพย์คือคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ

๑. ศรัทธา (ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ตน)^{๕๒}
๒. ศีล (การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม - morality; good conduct; virtue)
- ๓ . หิริ (ความละอายใจต่อการทำความชั่ว - moral shame; conscience)
- ๔ . โอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อความชั่ว - moral dread; fear-to-err)
- ๕ . พาหุสัจจะ (ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก - great learning)
- ๖ . จาคะ (ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ - liberality)
๗. ปัญญา (ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ วัฏฏะ วัฏฏะ และรู้ที่จะจัดทำ - wisdom)

อริยทรัพย์ เป็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ในจิตใจ ดีกว่าทรัพย์ภายนอกเพราะไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ ทำให้ไม่อ้างว้าง ยากจน และเป็นทุนสร้างทรัพย์ภายนอกได้ด้วย

ธรรม ๗ นี้ เรียกอีกอย่างว่า พุทธการธรรม หรือ ธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนช่วยส่งเสริมในการบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพศาล เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์มาก ย่อมสามารถใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตนเลี้ยงผู้อื่นให้มีความสุข และบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ ได้เป็นอันมาก^{๕๓}

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรตามหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกันจะได้นำมากล่าวพอสังเขป ดังนี้

นฤมล แสงผล ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากร คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี” ผลของการศึกษาพบว่า บุคลากรผู้ตอบ

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , **พุทธธรรม**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๙-๖๗๐.

^{๕๒} ที.ปา. ๑๑/๓๒๖/๒๖๔.

แบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อยู่ในสายงานวิชาการและเป็นข้าราชการ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเรียงลำดับคือ ความรักในงานความสำเร็จในงาน การเป็นที่ยอมรับและการติดต่อสัมพันธ์ และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสุขในการทำงานโดยภาพรวมในระดับมาก เรียงลำดับคือ ความพึงพอใจในงาน ความกระตือรือร้นในการทำงาน และความมีวินัยในงาน^{๕๓}

ศุमारตรี หงจันทร์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ผลของการศึกษาพบว่า บุคลากรมีระดับความสุขในการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับมากพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ พิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปน้อยดังนี้ ความพึงพอใจในงาน ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน และความมีวินัยในการปฏิบัติงาน และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากร ได้แก่ ความสัมพันธ์ในที่ทำงาน คุณภาพชีวิตในการทำงาน ความรักในงาน และค่านิยมร่วมขององค์กร^{๕๔}

ปพิชญา วรรณสุข ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของตำรวจกองบังคับการอำนวยการ ตำรวจภูธรภาค ๕ จังหวัดเชียงใหม่” ผลของการศึกษาพบว่าบุคลากรผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานสูงที่สุดเรียงตามลำดับ คือ ปัจจัยทางด้านคุณภาพชีวิตในการทำงาน ปัจจัยทางด้านค่านิยมขององค์กร ปัจจัยทางด้านความสัมพันธ์ในที่ทำงาน ปัจจัยทางด้านผู้นำ และปัจจัยด้านความรักในงาน^{๕๕}

วรรณสิริ สุจริต ได้วิจัยเรื่อง “บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ อิทธิบาท ๔ การสนับสนุนทางสังคมและพฤติกรรมความสุขในการทำงาน” ผลของการศึกษาพบว่าพนักงานที่มีพฤติกรรมความสุขในการทำงาน มีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า ๔ ใน ๕ องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์เชิงบวก คือ บุคลิกภาพด้านการแสดงตัว ด้านการเปิดรับประสบการณ์ ด้านการประนีประนอม และบุคลิกภาพด้านมนุษยสัมพันธ์ต่อหน้าที่การงาน โดยมีบุคลิกภาพด้านความห่วงใยทางอารมณ์ที่มีความสัมพันธ์เชิงลบ และพนักงานที่มีพฤติกรรมความสุข

^{๕๓} นฤมล แสงผล, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคคลกร คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, (บริหารธุรกิจ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๔} ศุमारตรี หงจันทร์, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการปฏิบัติงานของบุคคลกร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม”, *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๕} ปพิชญา วรรณสุข, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของตำรวจกองบังคับการอำนวยการ ตำรวจภูธรภาค ๕ จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

ในการทำงาน มีความสัมพันธ์พฤติกรรมความสุขในการทำงานกับอิทธิบาท ๔ และความสัมพันธ์
พฤติกรรมความสุขในการทำงานกับการสนับสนุนทางสังคม^{๕๖}

รวมศิริ เมนะโพธิ ได้วิจัยเรื่อง “เครื่องมือวัดการทำงานอย่างมีความสุข กรณีศึกษา
นักศึกษาภาคพิเศษ ระดับปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์” ผลของการศึกษาพบว่า
เครื่องมือวัดการทำงานอย่างมีความสุข ซึ่งจากการศึกษามิติที่ก่อให้เกิดความสุขในการทำงานมี
ทั้งหมด ๕ มิติด้วยกัน คือ ๑. มิติทางด้านผู้นำ ๒. มิติทางด้านความสัมพันธ์ในที่ทำงาน ๓. มิติ
ทางด้านงาน ๔. มิติทางด้านคุณภาพชีวิตในการทำงาน ๕. มิติทางด้านค่านิยมขององค์กร สำหรับผล
ที่ได้จากการสร้างแบบวัดการทำงานอย่างมีความสุขพบว่าเครื่องมือนี้มีค่าความน่าเชื่อถือสูงทั้ง ๒
ส่วน กล่าวคือระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานอย่างมีความสุขและจากระดับความสุขจากการ
ทำงานที่ได้รับในปัจจุบัน ภาพรวมของระดับความสุขในการทำงานปัจจุบันของนักศึกษาปริญญาโท
ภาคพิเศษ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในปัจจุบันระดับความสุขในการทำงานอยู่ในระดับ
มาก^{๕๗}

มนฤดี บุญอำนวย ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงาน กรณี บริษัท
พระราม ๓ ฮอนด้าคาร์ส์ จำกัด ” ผลของการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของพนักงานบริษัทพระราม ๓
ฮอนด้าคาร์ส์ จำกัด เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงาน ทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านผู้นำ ด้าน
ความสัมพันธ์ในที่ทำงาน ด้านลักษณะงาน ด้านค่านิยมร่วมขององค์กร และด้านคุณภาพชีวิตในการ
ทำงาน พบว่าในภาพรวม ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของพนักงานอยู่
ในระดับมากที่สุด คือ ด้านค่านิยมขององค์กร ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของพนักงานอยู่
ในระดับน้อย คือ ด้านผู้นำ^{๕๘}

ขวัญลดา สุรินทร์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของพนักงาน
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ” ผลของการศึกษาพบว่า ระดับความ
คิดเห็นและมีความสุขในการทำงานของข้าราชการและพนักงานจ้างในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
พบว่าข้าราชการและพนักงานจ้างในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความคิดเห็นในด้านลักษณะงาน
โดยรวมในระดับมากที่สุด และมีความคิดเห็นโดยรวมในระดับมากในด้านสัมพันธ์ในที่ทำงาน ด้าน

^{๕๖} วรรณสิริ สุจริต, “บุคลิกภาพห้าองค์ประกอบ อิทธิบาท ๔ การสนับสนุนทางสังคมและพฤติกรรม
ความสุขในการทำงาน”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๗} รวมศิริ เมนะโพธิ, “เครื่องมือวัดการทำงานอย่างมีความสุข กรณีศึกษา นักศึกษาภาคพิเศษระดับ
ปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต* , (คณะพัฒนทรัพยากร
มนุษย์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐) , หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๘} มนฤดี บุญอำนวย, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงาน กรณี บริษัท พระราม ๓ ฮอนด้าคาร์ส์
จำกัด” *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต* , (สาขาวิชาบริหารธุรกิจ : บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตรีสอร์ทบางกอก,
๒๕๕๓) , หน้า บทคัดย่อ.

ค่านิยมร่วมขององค์กร ด้านผู้นำ/หัวหน้างาน ด้านการให้รางวัล และภาพรวมความสุขในการทำงาน ตามลำดับ^{๕๙}

อรรถพร คงเขียว ได้วิจัยเรื่อง “ ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความสุขในการทำงานของพนักงาน : กรณีศึกษา บริษัท ดี.อี.เอ็ม. คอนฟิแดนซ์ จำกัด ” ผลของการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการปฏิบัติงานกับระดับความสุขในการทำงาน พบว่า ปัจจัยการปฏิบัติงานในด้านลักษณะงานที่ทำ ด้านความก้าวหน้าในงาน ด้านนโยบายและการบริหาร มีความความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับระดับความสุขในการทำงานในระดับปานกลาง นอกจากนั้น พบว่าปัจจัยการปฏิบัติงานในด้านความสำเร็จในงาน ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านเงินเดือนและค่าตอบแทน มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับระดับความสุขในการทำงานในระดับต่ำ^{๖๐}

นิสาร์ตน์ ไวยเจริญ ได้วิจัยเรื่อง “ ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของพนักงาน ปฏิบัติการผลิตในบริษัท ยูแทคไทย จำกัด (สำนักงานใหญ่) ” ผลของการศึกษาพบว่า พนักงานปฏิบัติการผลิตในบริษัท ยูแทคไทย จำกัด (สำนักงานใหญ่) มีความสุขในการทำงาน มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และมีการรับรู้สภาพแวดล้อมในการทำงานทั้งโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง และมีบุคลิกภาพแบบห้วนไหวและแบบแสดงตัวอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนบุคลิกภาพแบบเปิดรับประสบการณ์ แบบเป็นมิตร และแบบพิถีพิถันในระดับสูง^{๖๑}

นภัชชล รอดเที่ยง ได้วิจัยเรื่อง “ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรที่สังกัดศูนย์อนามัยในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ” ผลของการศึกษา พบว่า ความสุขในการทำงานของบุคลากรที่สังกัดศูนย์อนามัยในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข อยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความสุข ได้แก่ อายุ สภาพสมรส ตำแหน่งทางการบริหาร ระยะเวลาทำงาน ความสัมพันธ์ในครอบครัว นโยบายและการบริหารงาน ลักษณะงาน สัมพันธภาพในที่ทำงาน ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การได้รับการยอมรับนับถือ ขวัญ/กำลังใจในการทำงาน สภาพแวดล้อมในการทำงานและสวัสดิการ^{๖๒}

^{๕๙} ขวัญลดา สุรินทร์, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ”, วิทยานิพนธ์ **บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาบริหารธุรกิจ : มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๐} อรรถพร คงเขียว, “ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความสุขในการทำงานของพนักงาน : กรณีศึกษา บริษัท ดี.อี.เอ็ม. คอนฟิแดนซ์ จำกัด ”, วิทยานิพนธ์ **บริหารธุรกิจมหาบัณฑิตมหาบัณฑิต**, (คณะบริหารธุรกิจ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๑} นิสาร์ตน์ ไวยเจริญ, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของพนักงาน ปฏิบัติการผลิตในบริษัท ยูแทคไทย จำกัด (สำนักงานใหญ่) ”, วิทยานิพนธ์ **วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิตมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๒} นภัชชล รอดเที่ยง, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรที่สังกัดศูนย์อนามัยในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ”, วิทยานิพนธ์ **วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิตมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาเอกอนามัยครอบครัว : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

เกษร เรื่องแก้ว ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุขในการทำงานของพนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ” ผลของการศึกษาพบว่า พนักงานส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง มีอายุ ๓๑-๓๕ ปี โสด สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท มีรายได้ ๓๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน ทำงานในตำแหน่งนักวิชาการ และเป็นลูกจ้างประจำ อายุงาน ๓-๔ ปี พนักงานมีความสุขและมีความพึงพอใจในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมภายในหน่วยงาน มีระดับมาก ปัจจัยที่ทำให้ความพึงพอใจและความสุขในการทำงานแตกต่างกัน คือ ระดับการศึกษาของพนักงาน^{๖๓}

พัชรพรรณ ชื่นสงวน ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างเชาวน์จิตวิญญาณ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและความสุขในการทำงานของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)” ผลของการศึกษาพบว่าระดับความสัมพันธ์ มี ๓ ปัจจัย ระดับเชาวน์จิตวิญญาณ ระดับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และระดับความสุขในการทำงาน สำหรับผลที่ได้คะแนนปัจจัยความสัมพันธ์ระดับความสุขในการทำงานมากที่สุด ส่วนปัจจัยความสัมพันธ์ระดับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองน้อยที่สุด^{๖๔}

จิตพล สระทองแดง และ ญาธิป ช่างทอง ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขและความสำเร็จในการทำงานของพนักงานส่วนกลาง กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มี ๓ ปัจจัย ปัจจัยความสุขของพนักงานมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการทำงานของพนักงานส่วนกลางกรมบัญชีกลาง ปัจจัยความสุขของพนักงานมีความสัมพันธ์กับการมีประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานส่วนกลางกรมบัญชีกลาง และปัจจัยความสุขของพนักงานมีความสัมพันธ์กับความก้าวหน้าในการทำงานของพนักงานส่วนกลางกรมบัญชีกลาง สำหรับผลความสุขระดับมากที่สุดปัจจัยความสุขของพนักงานมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการทำงาน ระดับผลความสุขน้อยที่สุดปัจจัยความสุขของพนักงานมีความสัมพันธ์กับความก้าวหน้าในการทำงาน^{๖๕}

สิรินทร์ แซ่ฉั่ว ได้วิจัยเรื่อง “ความสุขในการทำงานของบุคลากรเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์กลุ่มสื่อและกลุ่มสร้างสรรค์เพื่อการใช้งาน” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับความสุขในการทำงานของบุคลากรเชิงสร้างสรรค์ มี ๓ ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยความสุขในการทำงาน ปัจจัยสุขภาพ และปัจจัยภายในองค์กร ความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสุขใน

^{๖๓} เกษร เรื่องแก้ว, “ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุขในการทำงานของพนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ”, สารนิพนธ์พัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๔} พัชรพรรณ ชื่นสงวน, “ความสัมพันธ์ระหว่างเชาวน์จิตวิญญาณ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและความสุขในการทำงานของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๕} จิตพล สระทองแดง และ ญาธิป ช่างทอง, “ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขและความสำเร็จในการทำงานของพนักงานส่วนกลาง กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

การทำงานปัจจัยด้านความสุขในการทำงานอยู่ในระดับมากที่สุด ความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสุขในการทำงานปัจจัยจากด้านปัจจัยภายในองค์กรน้อยที่สุด^{๖๖}

๒.๔ ประวัติกรรมบัญชีกลาง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตรา “พระราชบัญญัติสำหรับกรมพระคลังมหาสมบัติแล้วด้วยกรมต่างๆ” ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ พ.ศ. ๒๔๑๘ ในการนี้ได้แยกกรมทำออกจากกรมพระคลังและตั้งสำนักงานสำหรับงานการคลัง ณ หอรัษฎากรพิพัฒน์

เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ร.ศ.๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๓) ได้มีการตราพระราชบัญญัติพระธรรมนูญหน้าที่ราชการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กำหนดให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีหน้าที่จ่ายรักษาเงินแผ่นดินทั้งสรรพราชสมบัติพัสดุทั้งปวง กับถือบัญชีพระราชทรัพย์ รับผิดชอบสำหรับแผ่นดินทั้งสิ้น และเก็บภาษีอากรเงินขึ้นแผ่นดิน โดยแบ่งงานออกเป็น ๑๓ กรม เพื่อให้เป็นระบบระเบียบตามแบบสากลและแบ่งกรมตามภารกิจงานที่แตกต่างกันออกไป อย่างชัดเจน ประกอบด้วย

“กรมเจ้ากระทรวง” ๕ กรม ได้แก่ กรมพระคลังกลาง กรมสารบัญชี กรมตรวจ กรมเก็บ และกรมพระคลังข้างที่”

“กรมขึ้น” ๘ กรม แบ่งเป็น กรมเจ้าจำนวนเก็บภาษีอากร ๕ กรม ได้แก่ กรมช่วย กรมสรรพากร กรมสรรพภาษี กรมที่ดิน และกรมศุลกากร และกรมทำการแผ่นดิน ๓ กรม ได้แก่ กรมกระสาปณสิทธิการ กรมงานพิมพ์บัตร และกรมราชพัสดุ”

“กรมสารบัญชี” หรือ กรมบัญชีกลางในปัจจุบันจึงถือกำเนิดเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ มีหน้าที่ สำหรับรับจ่ายเงินแผ่นดินและถือสารบาณัติพระราชทรัพย์ทั้งหมด โดยมีอธิบดี รับผิดชอบการทั้งปวง มีรองอธิบดีสำหรับช่วยการแทน และมีนายเวร ๔ นาย คือ เวรรับ เวรจ่าย เวรแบงก์ และเวรบาณัติ โดยแต่ละนายเวรมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. เวรรับ สำหรับรับเงิน หรือราชสมบัติทั้งปวง และทำบาณัติรายรับ
๒. เวรจ่าย สำหรับจ่ายเงิน หรือราชสมบัติทั้งปวง และทำบาณัติรายจ่าย
๓. เวรแบงก์ สำหรับทำบาณัติเงินรับจ่ายในนานาประเทศ และเป็นธุรการ แลกเปลี่ยน หรือฝากเงินแบงก์
๔. เวรบาณัติ สำหรับรักษาบาณัติพระราชทรัพย์ บาณัติรายงบประมาณ บาณัติหนี้หลวง และใบเบิก ใบนำ ใบเสร็จ ทั้งแรงหนี้หลวง

โดยได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยานรณการภักดีศรีรัชฎากร (เอม ณ มหาชัย) เป็นอธิบดี กรมสารบาณัติคนแรก และได้โปรดเกล้าฯ ให้ พระวรวงษ์เธอพระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิธราช เป็นรองอธิบดี กับทรงแต่งตั้งให้มิสเตอร์ แอล.เอ็ม.เอ็ม.ครอส (Mr.L.M.M.Cross) เป็นผู้ช่วยอธิบดีที่ปรึกษากับการบัญชีทั้งปวง

^{๖๖} สิรินทร แซ่ฉั่ว, “ความสุขในการทำงานของบุคลากรเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์กลุ่มสื่อและกลุ่มสร้างสรรค์เพื่อการใช้งาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การ), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓, หน้า บทคัดย่อ.

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติกรมสารบาณูซีขึ้น โดยแบ่งเป็น ๓ กอง ประกอบด้วย กองบาณูซีกลาง กองรับ และกองจ่าย กับหน้าที่ ๔ นายเวร คือ เวรรับ เวรจ่าย เวรเกณฑ์ (เวรแบงก์เดิม) และเวรบาณูซี เพื่อกำหนดหน้าที่ภายในกรมให้เป็นสัดส่วน ชัดเจนและเหมาะสมขึ้น

ครั้นถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมตรวจเงินแผ่นดินขึ้นในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยให้รวม “กรมตรวจ” และ “กรมสารบาณูซี” เข้าด้วยกัน และ เปลี่ยนชื่อเป็น “กรมบาณูซีกลาง” เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ในคราวนี้ทำให้กรมบาณูซีกลางมีการกิจหนักขึ้น โดยเป็นทั้งผู้รวบรวมประมวลบัญชีเงินรายได้และรายจ่ายของแผ่นดิน วางรูปและแนะนำการบัญชีแก่เจ้าหน้าที่ที่ทำการเบิกจ่าย เก็บเงินผลประโยชน์รักษาเงินแผ่นดิน สอบสวน การเบิกจ่ายในราชการแผ่นดิน รวมถึงการสอบสวนและตักเตือนเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ที่ทำการเก็บเงินผลประโยชน์รายได้ของแผ่นดินนำส่งพระคลัง

เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ตามพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบกรมในกระทรวงพระคลัง ได้เปลี่ยนชื่อ กรมบาณูซีกลาง เป็น “กรมบัญชีกลาง” เพื่อสะท้อนภาระงานให้ชัดเจน

หน้าที่ความรับผิดชอบ

กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง พ.ศ. ๒๕๕๗ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของกรมบัญชีกลางไว้ดังนี้

ให้กรมบัญชีกลาง มีภารกิจเกี่ยวกับการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินของแผ่นดิน และของหน่วยงานภาครัฐให้เป็นไปโดยถูกต้อง มีวินัย คุ่มค่า โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ โดยการวางกรอบหลักเกณฑ์กลางให้หน่วยงานภาครัฐถือปฏิบัติ การให้บริการคำแนะนำปรึกษาด้านการเงินการคลัง การบัญชี การตรวจสอบภายใน การบริหารเงินนอกงบประมาณ และการพัสดุภาครัฐ การดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารเงินคงคลังให้มีใช้จ่ายอย่างเพียงพอ และการเสนอข้อมูลในเชิงนโยบายการคลังแก่ฝ่ายบริหาร โดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดเสถียรภาพทางการคลัง รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินผลการคลังภาครัฐ การกำกับดูแลนโยบายและมาตรฐานคำตอบแทนสวัสดิการ และสิทธิประโยชน์ของบุคลากรภาครัฐ โดยให้มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. ให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาระบบบริหารการคลังของประเทศในด้านการบริหารเงินคงคลัง ต่อกระทรวงการคลังและคณะรัฐมนตรี

๒. ดำเนินการเกี่ยวกับกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง และหลักเกณฑ์ด้านการเงิน การคลัง การบัญชี การพัสดุภาครัฐ และการตรวจสอบภายในของส่วนราชการ เพื่อให้ส่วนราชการถือปฏิบัติ

๓. ดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและมาตรฐานการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ

๔. ดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและมาตรฐาน การกำกับดูแล และการพัฒนาเกี่ยวกับการตรวจสอบภายในภาครัฐ

๕. ดำเนินการเกี่ยวกับการประเมินผลการคลังภาครัฐในความรับผิดชอบของกรม รวมทั้งติดตามการดำเนินงานและการบริหารด้านการคลัง เพื่อประกอบการพิจารณาเสนอแนะนโยบายด้านการคลังของประเทศ

๖. ควบคุม ดูแล และตรวจสอบการเบิกจ่ายเงินของหน่วยงานภาครัฐ การก่อหนี้ผูกพัน การนำเงินส่งคลัง และการถอดคืนเงินรายได้ของส่วนราชการ รวมทั้งพิจารณาทำความเข้าใจในการเบิกจ่ายเงินงบประมาณตามที่ส่วนราชการขอทำความเข้าใจ

๗. ดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารเงินคลัง

๘. พัฒนาระบบบริหารเงินนอกงบประมาณในด้านกำกับดูแล การติดตาม ประเมินผลการใช้จ่ายเงินนอกงบประมาณ การทบทวนประสิทธิภาพและความจำเป็นในการดำเนินงาน

๙. กำหนด ปรับปรุง และพัฒนามาตรฐานค่าตอบแทน สวัสดิการ และสิทธิประโยชน์ของบุคลากรภาครัฐ

๑๐. พัฒนาระบบบริหารการเงินการคลังภาครัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์ และการกำกับดูแลการบริหารการเงินการคลังภาครัฐแบบอิเล็กทรอนิกส์

๑๑. ดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานการบัญชีภาครัฐ ระบบบัญชี ตลอดจนการจัดทำและวิเคราะห์รายงานการเงินของแผ่นดิน

๑๒. ดำเนินการเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการ

สรุปกรมบัญชีกลาง มีหน้าที่ กำกับดูแลและบริหารการใช้จ่ายเงินของแผ่นดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานหลักเกณฑ์แนวปฏิบัติด้านกฎหมายการคลัง การบัญชี การจัดซื้อจัดจ้าง และการบริหารพัสดุภาครัฐการตรวจสอบภายในค่าตอบแทนและสวัสดิการ เงินนอกงบประมาณลูกจ้างและความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้สอดคล้องกับการรักษา วินัยและความยั่งยืนทางการคลัง

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรตามหลักพุทธธรรม กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ซึ่งจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วย

๑. ตัวแปรต้น ได้แก่

๑.๑ ตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ, อายุ, สถานภาพสมรส, ระดับการศึกษา, รายได้ต่อเดือน, ประสบการณ์ทำงานของบุคลากรในกรมบัญชีกลาง, ประเภทบุคลากร

๑.๒ ตัวแปรด้านปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในการทำงานตามแนวคิดของแมเนียนปัจจัยหรือองค์ประกอบของความสุข ๔ องค์ประกอบ คือ ๑. การติดต่อสัมพันธ์ ๒. ความรักในงาน ๓. ความสำเร็จในงาน ๔. การเป็นที่ยอมรับ

๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ ความสุขในการทำงานของบุคลากรกรมบัญชีกลาง ตามหลักธรรม
 อิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ๑. ด้านฉันทะ ความพอใจ ความยินดีในงานที่ทำ ๒. วิริยะ ความเพียร
 ความพยายามในงานที่ทำ ๓. จิตตะ ความเป็นผู้มีใจจดจ่อ เอาใจใส่ใฝ่ในงานที่ทำ
 ๔. วิมังสา ไต่ตรอง ความรอบครอบในงานที่ทำ

ตัวแปรต้น (Independent Variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

